

29 MEI 2017

BIJLAGEN

DIENTSTVERLENING AAN ONGEWENSTE 1F-ERS

Auteur: Sarah Saidi-Hakkou

Studentnummer: 2061942

Onderwijsinstelling: Juridische Hogeschool Avans-Fontys

Locatie: 's-Hertogenbosch

Afstudeerperiode: 6 februari-29 mei

Afstudeerorganisatie: SNV Brabant Centraal

Locatie: Tilburg

Afstudeermentor: J. Buter

Eerste afstudeerdocent: G.J.W.M. Kipping

Tweede afstudeerdocent: M. Knapen

Inhoud

Bijlage I	Interview Landelijk Bureau	4
Bijlage II	Protocol “Mensenrechtenschenders”	7
Bijlage III	Handleiding “Mensenrechtenschenders” ... Fout!	
	Bladwijzer niet gedefinieerd.	
Bijlage IV	Enquêtevragen SNV Brabant Centraal	37
Bijlage V	Beroepsproduct “Omgaan met 1F-ers”	Fout!
	Bladwijzer niet gedefinieerd.	

Bijlage I   Interview Landelijk Bureau

Datum: 20 april 2017

Plaats: Surinameplein 122, 1058 GV Amsterdam

Met: Els Klein Hofmeijer

Vraag 1) Wat is de functie van het Landelijk Bureau en hoe verhoudt zich dat t.o.v. de regionale groepen?

Het Landelijk Bureau kent 4 afdelingen. Een afdeling diensten dat is dat is een ondersteunende afdeling. Onder deze afdeling vallen onder andere de ICT-helpdesk en de financiële administratie. Ikzelf zit bij de afdeling begeleiding. Wij hebben het meest contact met de mensen in de uitvoering dus regionale VWN-groepen. Ook de projecten en de trainingen vallen onder de afdeling begeleiding. Verder heb je de afdeling expertise. Dit zijn de mensen achter de helpdesk en Vluchtweb. Als laatste heb je de afdeling belangenbehartiging. Zij doen bijvoorbeeld de communicatie.

VWN is een vereniging en het is niet zo dat het Landelijk Bureau boven de regionale VWN-groepen staat. Het Landelijk Bureau is één van de aangesloten groepen bij de vereniging VWN dat betekent dat het Landelijk Bureau evenveel inspraak heeft als elke regionale VWN-groep. Met elkaar samen beslissen we wat VWN wel en niet kan doen. Dit geldt dus ook voor het onderwerp 1F-ers. Het Landelijk Bureau kan vervolgens wel ondersteunen als de directeuren zeggen dit is hoe we het willen bijvoorbeeld door een overleg te faciliteren. Ook kunnen we de teamleiders ondersteunen bij overleg over 1F-zaken.

Vraag 2) Komt het Landelijk Bureau zelf wel eens in aanraking met 1F-ers en op welke wijze?

Het Landelijk Bureau heeft geen eigen cliënten maar 1F is wel degelijk een onderwerp dat bij het Landelijk Bureau speelt. Vooral de helpdesk krijgt te maken met het onderwerp 1F-ers bij vragen van de regionale VWN-groepen. We zoeken dan naar onder andere naar recente jurisprudentie over 1F-ers. Ook maken we telkens een update over het onderwerp in Vluchtweb. Maar ook bij de afdeling Belangenbehartiging krijgen we ermee te maken. Onlangs verscheen bijvoorbeeld de documentaire “De IND op zoek naar oorlogsmisdadigers” bij het Kaf en het Koren, de afdeling Belangenbehartiging werd toen gevraagd om een reactie vanuit VWN op zo’n documentaire.

Vraag 3) U gaf aan dat het Landelijk Bureau momenteel een nieuwe werkwijze aan het uitrollen is. Wat is de aanleiding voor een nieuwe werkwijze?

De directe aanleiding is dat het oude protocol “Mensenrechtenschenders” uit 2004 niet meer recent is. Ook bestaat er nog een oude handleiding betreffende 1F-ers. Maar in de loop van de jaren zagen we dat VWN-groepen het moeilijk vonden om met een 1F-zaak om te gaan ondanks de protocol en handleiding. Daarom moest er een update komen, dit was een opdracht van de directeuren van VWN. De opdracht ligt er al een tijdje maar om vele redenen duurde het even om het stuk te herschrijven.

Vraag 4) Kunt u mij wat meer vertellen over de nieuwe werkwijze van het Landelijk Bureau?

Het oude protocol “Mensenrechtenschenders” ben ik momenteel samen mensen van de Helpdesk aan het herschrijven. Het wordt een werkwijze dat gemaakt wordt voor de mensen in de uitvoering. Het is de bedoeling dat de handleiding en de protocol samen worden gevoegd tot één stuk. Dat stuk moet straks daadwerkelijk geïmplementeerd worden in vaste werkwijze. Bij de samenvoeging van de stukken komt een begeleidende brief aan de directeuren waarin opgenomen wordt wat de veranderingen zijn en wat er van de directeuren

nodig is om de werkwijze uit te oefenen. De nieuwe werkwijze blijft in grote lijnen wel hetzelfde als de protocol en de handleiding. Het uitgangspunt blijft nog steeds dat we 1F-ers uitsluiten van dienstverlening bij een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven. Ook het uitgangspunt dat de gezinsleden niet moeten leiden onder de misdrijvingen van het familielid blijft bestaan.

In de nieuwe werkwijze komt vooral naar voren dat de regionale VWN-groepen zelfstandig naar een 1F-zaak dienen te kijken. Het grootste verschil tussen de oude werkwijze en de nieuwe is dat de nieuwe werkwijze meer handvat zal bieden. De nieuwe werkwijze zal specifiekier zijn in hoe een 1F-zaak regionaal opgepakt moet worden. Zo zal er bijvoorbeeld in komen te staan dat wanneer een medewerker al signalen opvangt betreffende artikel 1F Vlv dan dient hij het dossier over te dragen aan de teamleider. Voorbeelden van signalen kunnen zijn de tegenwerping van artikel 1F Vlv door de IND maar ook een cliënt die aangeeft dat een andere cliënt mensenrechtenschendingen heeft gepleegd in zijn land van herkomst. De teamleider dient er dan samen met een andere teamleider naar te kijken zodat niet van elke vrijwilliger gevraagd wordt om zulke moeilijke materie op te pakken. Ook is het niet de bedoeling dat een medewerker die dicht bij de cliënt staat de zaak gaat doornemen. De teamleiders zullen vervolgens beslissen of ze verdere onderzoek doen en zullen bepalen of er uiteindelijk sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven. In de nieuwe werkwijze worden diverse stappen genoemd om uiteindelijk een conclusie te trekken. Zo dient de teamleider bijvoorbeeld gesprekken aan te gaan met de cliënt, dient hij landeninformatie op te zoeken en dient hij de dossierstukken op te vragen bij de advocaat.

Vraag 5) Er is op dit moment een protocol genaamd "Mensenrechtenschenders" uit 2004 dat opgesteld is door een Commissie Mensenrechtenschenders. Is dat een afzonderlijke organisatie of behoort dat bij het Landelijk Bureau?

De Commissie Mensenrechtenschenders was een commissie die aangesloten was bij VWN, het was dus geen externe instantie, maar het hoorde ook niet bij het Landelijk Bureau. Ik zeg was omdat de Commissie Mensenrechtenschenders niet meer actief is.

Vraag 6) Het protocol van de Commissie Mensenrechtenschenders hanteert het uitgangspunt dat de regionale VWN-groepen in principe 1F-ers dient uit te sluiten van dienstverlening tenzij er sprake is van bepaalde rechtvaardigingsgronden. Deelt het Landelijk Bureau dit uitgangspunt en waarom wel of niet?

Ons standpunt ten aanzien van 1F-ers is dat de regionale VWN-groepen verantwoordelijk zijn om zelf onderzoek te doen naar de 1F-er. De aanleiding van zo'n onderzoek kan zijn wanneer de IND iemand daadwerkelijk bestempeld als 1F-er. Dat wil niet zeggen dat we het oordeel van de IND overnemen maar wel dat iemand uitgesloten dient te worden wanneer uit zelfstandig onderzoek een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven ontstaat. Kortom, deelt het Landelijk Bureau min of meer het uitgangspunt van het protocol zolang er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden. Zodra er dus sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven dient de regionale VWN-groep de 1F-er uit te sluiten van dienstverlening. De reden hiervan is dat we niet willen dat de slachtoffers van mensenrechtenschendingen in bijvoorbeeld het AZC weer oog in oog komen te staan met zijn onderdrukkers. VWN is een mensenrechtenorganisatie dus we dienen ook op te komen voor degene die juist gevlucht zijn voor mensenrechtenschendingen.

Vraag 7) Het huidige protocol geldt als een aanbeveling aan de regionale VWN-groepen wordt de nieuwe werkwijze wederom een aanbeveling of een vaste werkwijze en waarom is daarvoor gekozen?

De huidige insteek wordt wel dat de nieuwe werkwijze bindend wordt. Het is belangrijk dat elke regionale VWN-groep achter de nieuwe werkwijze staat en dat de werkwijzen van alle VWN-groepen gelijk worden getrokken. Het wordt dan niet bindend in de zin dat de VWN-

groepen actief op zoek moeten gaan naar 1F-ers maar wel dat iedere VWN-groep op dezelfde wijze omgaat met de signalen van artikel 1F Vlv.

Vraag 8) In hoeverre denkt u dat de nieuwe werkwijze over zal worden genomen door de regionale VWN-groepen?

Het is aan het bestuur om te bepalen of de nieuwe werkwijze uiteindelijk dient te worden overgenomen door de regionale VWN-groepen. Het bestuur zal kritisch gaan kijken of de VWN-groepen met de nieuwe werkwijze in staat zijn om het onderzoek goed te kunnen uitvoeren. Naar verwachting zal de nieuwe werkwijze na de zomer van 2017 af zijn. Vervolgens gaat het naar het bestuur die de beslissing neemt om het door te voeren. Zo'n onderzoek naar de voorwaarden en mogelijkheden van dienstverlening aan 1F-ers die je momenteel uitvoert kan wellicht wat toevoegen aan de nieuwe werkwijze.

Vraag 10) In het protocol staan dus enkele rechtvaardigings- en schulditsluitingsgronden die dienstverlening kunnen rechtvaardigen. Welke rechtvaardigingsgronden vindt u zodanig van belang om een 1F-er alsnog dienst te verlenen?

Naar mijn mening is dat afhankelijk van het dossier. Er zijn wel enkele gronden die het huidige protocol noemt zoals minderjarigheid en dwang. De nieuwe werkwijze stuurt ook op overleg met de helpdesk wanneer er sprake is van een rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond die niet in de werkwijze staat. De helpdesk kan dan meedenken en op zoek gaan naar jurisprudentie. De helpdesk zal dan alleen fungeren als een sparringpartner, de uiteindelijke afweging ligt bij degene die het dossier beoordeeld.

Vraag 11) SNV Brabant Centraal hanteert liever het uitgangspunt om niemand uit te sluiten van dienstverlening maar ik merk dat er andere VWN-groepen zijn die wat afstandelijker zijn m.b.t. dit onderwerp. Waarom denkt u dat er een verschil is tussen de VWN-groepen?

Het kan zijn dat de ene VWN-groep meer ervaring heeft met 1F-ers en daardoor de signalen eerder oppakt dan een andere VWN-groep. Verder speelt denk ik mee dat de handleiding en protocol al erg oud zijn waardoor er niet meer naar een werkwijze omgekeken wordt. De nieuwe werkwijze is dus belangrijk om de werkwijzen overal op een lijn te trekken. De nieuwe werkwijze kan uiteindelijk onderwerp zijn bij het overleg van de regionale VWN-groepen zodat de teamleiders ook beter op de hoogte worden over hoe ze met dit onderwerp om dienen te gaan.

Vraag 14) Wat zijn de gevolgen van het uitsluiten van de 1F-er van dienstverlening?

Wanneer er na een onderzoek geconcludeerd wordt dat er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven dan kan de 1F-er niet meer terecht bij VWN. Zo mag hij bijvoorbeeld niet meer naar het spreekuur komen en bieden et cetera. Dit geldt niet voor zijn gezinsleden.

We kunnen de advocaat erover informeren maar we zullen geen contact opnemen met het COA, DT&V of de gemeente. Het is een zwaar middel maar wanneer de stappen uit de nieuwe werkwijze worden opgevolgd en er vervolgens een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven bestaat dan zal het ook gaan om een dossier vol aanwijzingen. Over het algemeen denk ik dat de VWN-groepen in de praktijk de 1F-ers het voordeel van de twijfel zullen geven.

Bijlage II   Protocol “Mensenrechtenschenders”

Achtergrond

VluchtelingenWerkgroepen kunnen op diverse manieren geconfronteerd worden met het verschijnsel "mensenrechtenschenders" omdat asielzoekers die hier in Nederland asiel aanvragen zich soms schuldig hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen. Naar aanleiding hiervan is door VluchtelingenWerkgroepen gevraagd hoe VluchtelingenWerk met mensenrechtenschenders om dient te gaan.

Op de Algemene Ledenvergadering van 21 juni 1997 is besloten tot een instelling van een commissie "Mensenrechtenschenders". De opdracht aan deze commissie was de discussie over deze complexe materie nader vorm te geven en aanbevelingen te doen. De commissie kwam tot de aanbeveling om cliënten waarbij vastgesteld is dat er een gerechtvaardigd vermoeden is dat zij zich schuldig hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen uit te sluiten van (verdere) dienstverlening. Op de Algemene Ledenvergadering van 28 maart 1998 is dit principiële standpunt aanvaard.

In het rapport van de commissie werd verder aanbevolen een protocol op te stellen zodat in concrete gevallen beoordeeld kan worden of er sprake is van mensenrechtenschendingen die moeten leiden tot uitsluiting van dienstverlening. Daarnaast is er een adviescommissie ingesteld waaraan individuele zaken voorgelegd kunnen worden.

In de Verenigingsraad van 27 maart 2002 is dit protocol en de hierin vastgelegde werkwijze geëvalueerd. In de Verenigingsraad van februari 2003 zijn een aantal wijzigingen vastgesteld. Het onderhavige nieuwe protocol is hier een uitwerking van.

Opzet

Dit protocol bestaat uit drie onderdelen.

Na deze inleiding zal in hoofdstuk 2 ingegaan worden op een aantal algemene uitgangspunten bij de vraag of er een gerechtvaardigd vermoeden is van mensenrechtenschendingen die zouden moeten leiden tot uitsluiting van dienstverlening. De eigen verantwoordelijkheid van VluchtelingenWerk komt aan de orde, de momenten waarop de beoordeling kan plaatsvinden en de gevolgen voor betrokkene en zijn gezinsleden. In hoofdstuk 3 zijn de regels opgenomen die gelden voor het onderzoek door de afdelingen van VluchtelingenWerk. In hoofdstuk 4 wordt besproken hoe vastgesteld kan worden of er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Voor de vertaling van het principiële standpunt dat VluchtelingenWerk geen mensenrechtenschenders helpt naar een in de praktijk hanteerbare werkwijze zijn een aantal criteria ontwikkeld. Hierbij is rekening gehouden met de mogelijkheden en de middelen van VluchtelingenWerk. De criteria hebben betrekking op vier aspecten. Ten eerste moet vastgesteld worden om welke mensenrechtenschendingen het gaat. Ten tweede komt aan de orde wanneer er sprake is van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Ten derde wordt het probleem van de bewijslast besproken: wanneer is er sprake van een gerechtvaardigd vermoeden.

Tot slot wordt aangegeven hoe zal worden omgegaan met eventuele rechtvaardiging- en schulduitsluitingsgronden.

In de bijlage zijn delen opgenomen van het statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof. Dit statuut geeft een opsomming van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.

Algemene uitgangspunten

Eigen verantwoordelijkheid VluchtelingenWerk

Uitgangspunt is dat VluchtelingenWerk een eigen verantwoordelijkheid heeft bij haar standpuntbepaling of er in individuele gevallen een gerechtvaardigd vermoeden van mensenrechtenschendingen is dat tot uitsluiting van dienstverlening door VluchtelingenWerk moet leiden. Strafrechtelijke vervolging vanwege mogelijke betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen zal aanleiding moeten zijn om zelf een onderzoek te starten¹. Een veroordeling in Nederland vanwege mensenrechtenschendingen leidt tot uitsluiting van dienstverlening door VluchtelingenWerk. Dat er geen vervolging wordt ingesteld of dat het niet tot een veroordeling is gekomen speelt geen doorslaggevende rol bij de vraag of VluchtelingenWerk tot uitsluiting moet overgaan. Het oordeel van de IND of de rechter dat er sprake is van mensenrechtenschendingen zal ook voor VluchtelingenWerk aanleiding moeten zijn om te onderzoeken of dit tot uitsluiting van dienstverlening leidt. In het algemeen zal de opvatting van de andere niet-gouvernementele organisaties bij de bepaling of een cliënt van dienstverlening uitgesloten moet worden geen doorslaggevende rol spelen. Wel zal het als een signaal opgevat moeten worden om een eigen onderzoek te starten.

Beleid t.a.v. instellen onderzoek

Idealiter zou voor iedere asielzoeker die een beroep doet op de dienstverlening van VluchtelingenWerk al in een zeer vroeg stadium een vluchtverhaalanalyse moeten plaatsvinden. Bij de vluchtverhaalanalyse zou dan tegelijk gekeken moeten worden naar de vraag of er een vermoeden bestaat dat betrokkene zich aan mensenrechtenschendingen heeft schuldig gemaakt. In de praktijk is het niet haalbaar gebleken om voor alle cliënten in een vroeg stadium een vluchtverhaalanalyse te doen. Het vermoeden dat er sprake zou kunnen zijn van mensenrechtenschendingen zal daarom ook in veel gevallen niet bij aanvang van de dienstverlening op grond van een vluchtverhaalanalyse ontstaan, maar in een later moment. Signaleringsmomenten zouden kunnen zijn een negatieve beschikking of voornemen van de IND, gesprekken met de cliënt of informatie verkregen van andere cliënten. Dit zullen in de praktijk veelal de momenten zijn waarop een onderzoek ingesteld wordt. Het aannemen van het standpunt dat betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen moet leiden tot uitsluiting betekent niet dat er op grote schaal gespeurd gaat worden naar mensenrechtenschenders. Daar heeft VluchtelingenWerk niet de middelen en de menskracht voor. Het ligt ook niet in onze lijn. Wij zijn in eerste instantie een hulpverlening- en belangenbehartigingsorganisatie.

Gevolgen van de uitsluiting van dienstverlening

Betrokkene kan in principe geen gebruik meer maken van het dienstenaanbod van VluchtelingenWerk. Op deze regel zijn echter een aantal uitzonderingen. VluchtelingenWerk hecht er aan dat iedereen gebruik kan maken van de rechtsmiddelen die nodig zijn voor zijn asielverzoek. Doorverwijzing naar de rechtshulp kan daarom gewoon plaats vinden. VluchtelingenWerk begeleidt betrokkene echter niet meer bij zijn asielverzoek. De rechtshulpverlener zal hiervan op de hoogte gesteld moeten worden. Het oordeel dat er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van mensenrechtenschendingen moet niet leiden tot uitsluiting van dienstverlening aan de gezinsleden van betrokkene. VluchtelingenWerk gaat er vanuit dat de gezinsleden zelf niet betrokken waren bij deze mensenrechtenschendingen, zij worden daarom niet uitgesloten van dienstverlening. Aan de andere kant kunnen hulpvragen van familieleden direct of indirect gericht zijn op de

---

¹ Omdat de IND alle dossiers waarin zij een zogenaamde 1F-beschikking heeft geslagen voorlegt aan het Openbaar Ministerie kan zo'n voorlegging niet gezien worden als een begin van een strafrechtelijke vervolging.

belangen van de uitgeslotene. Dit betekent dat per geval bekeken zal moeten worden of de dienstverlening aan de gezinsleden op onderdelen stopgezet moet worden. Het kan voorkomen dat VluchtelingenWerk afspraken heeft gemaakt over de begeleiding van een uitgesloten cliënt. Indien de derde partij VluchtelingenWerk aan deze verplichting wil houden en er in het contract geen mogelijkheid is om ~~zieh~~ van deze verplichting ontheven te worden, zal aan de uitgeslotene een minimaal aanbod gegeven moeten worden.

De onderzoeksprocedure

De regionale afdeling VluchtelingenWerk of de lokale vluchtelingenwerkgroep² is verantwoordelijk voor het onderzoek. Het initiatief tot het onderzoek wordt genomen en gedragen door een werkbegeleider of coördinator. Het onderzoek wordt uitgevoerd door minimaal 2 personen waarvan er minimaal een niet betrokken is bij de begeleiding van de cliënt. In verband met de privacygevoeligheid van het onderzoek zullen alleen de direct betrokkenen geïnformeerd worden over het onderzoek.

Het onderzoek

Vooronderzoek

Het vooronderzoek vindt plaats zonder medeweten van de cliënt. In het vooronderzoek dient de vraag beantwoord te worden of de bron die de basis is van het vermoeden dat er sprake is van mensenrechtenschendingen betrouwbaar is en, of het mensenrechtenschendingen betreft die onder artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag vallen en, of er sprake is van een persoonlijke betrokkenheid die volgens dit protocol tot uitsluiting dient of kan leiden. Na analyse en beoordeling van de informatie uit het vooronderzoek moet worden besloten of er een reden is het onderzoek voort te zetten. Vervolgonderzoek

Betrokkene wordt op de hoogte gesteld van de uitkomst van het vooronderzoek en van de nu te volgen procedure. Tijdens het vervolgonderzoek wordt de dienstverlening van Vluchtelingenwerk opgeschort. In individuele gevallen kunnen er uitzonderingen gemaakt worden. De rechtshulpverlener van betrokkene en andere individuen of instanties die gebruik maken van de diensten van vluchtelingenwerk met betrekking tot deze cliënt worden geïnformeerd over de opschorting van de dienstverlening van VluchtelingenWerk.

Betrokkene wordt in staat gesteld zich te verweren tegen het vermoeden van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Hierbij wordt betrokkene nadrukkelijk gewezen op de schulduitsluitingsgronden zoals die geformuleerd zijn in dit protocol.

Van alle gesprekken met betrokkene wordt een schriftelijk verslag gemaakt. Betrokkene wordt de mogelijkheid geboden hier correcties en aanvullingen op te geven.

Beoordeling

De beoordeling wordt uitgevoerd door hetzelfde team dat het onderzoek heeft uitgevoerd. De uitkomst van de beoordeling dient unaniem te zijn, bij twijfel zal het hulpverleningsaanbod hervat worden.

Beoordeeld dient te worden:

- van welk misdrijf betrokkene wordt verdacht;
- of betrokkene wist van het misdrijf of er van had kunnen weten;
- of er sprake van een persoonlijke betrokkenheid bij dit misdrijf;
- of er sprake van schulduitsluitingsgronden waardoor betrokkene het misdrijf niet aangerekend kan worden;
- of de betrokkenheid bij het misdrijf tot uitsluiting leidt;
- indien het een betrokkenheid is die tot uitsluiting kan leiden dan zal het belang van de organisatie afgewogen dienen te worden ten opzichte van het belang van betrokkene bij de dienstverlening.

---

² Dit is afhankelijk van de afspraken die er op regionaal en lokaal niveau zijn gemaakt.

De beoordeling van het onderzoek dient schriftelijk vastgelegd te worden. In dit verslag dient aangegeven te worden:

- wat de aanleiding was van het vooronderzoek;
- of er sprake is van schulditsluitingsgronden en de weging ervan;
- van welke mensenrechtenschendingen het vermoeden van schuld gerechtvaardigd is.

Bij de kopie van de beoordeling voor betrokkene dient gevoegd te worden: - dit protocol;

- de verslagen van de gesprekken plus de reacties van betrokkene; - een verwijzing naar de klachtencommissie en de te volgen procedure.

Klachtenprocedure

Een verandering van het dienstenaanbod aan individuele cliënten vanwege het gerechtvaardigde vermoeden dat deze bij mensenrechtenschendingen betrokken zijn is klachtwaardig voor de regionale of/ en landelijke klachtencommissie van VluchtelingenWerk. Voor de werkwijze wordt verwezen naar de klachtenregeling van VluchtelingenWerk.

Criteria

Om welke mensenrechtenschendingen gaat het

VluchtelingenWerk hanteert het artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag van Genève uit 1951 als grondslag voor het beoordelen of een cliënt uitgesloten dient te worden van dienstverlening. Van cliënten die mogelijk betrokken zijn geweest bij misdrijven vallend onder deze bepaling dient onderzocht te worden of zij uitgesloten moeten worden van dienstverlening door VluchtelingenWerk. Artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag stelt dat de overige bepalingen van het Verdrag niet van toepassing zijn op een persoon ten aanzien van wie er ernstige redenen zijn te veronderstellen dat:

- (a) hij³ een misdaad tegen de vrede, een oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid heeft begaan, zoals omschreven in de internationale overeenkomsten opgesteld om bepalingen met betrekking tot deze misdrijven in het leven te roepen;
- (b) hij een ernstig niet-politiek misdrijf heeft begaan buiten het land van toevlucht, voordat hij tot dit land als vluchteling is toegelaten;
- (c) hij zich schuldig heeft gemaakt aan handelingen welke in strijd zijn met de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties.

Om een beeld te schetsen van de mensenrechtenschendingen vallend onder 1F die leiden tot uitsluiting van dienstverlening door VluchtelingenWerk volgt hieronder een korte omschrijving van de misdrijven die vallen onder de categorieën a, b en c.

1F(a): Misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid

Er bestaan talloze verdragen, besluiten, resoluties, ontwerpen en andere instrumenten, daterend van voor de Tweede Wereldoorlog tot recente instrumenten waarin definities worden gegeven van misdrijven als bedoeld in artikel 1F (a). In de 'Guidelines' van de UNHCR m.b.t. artikel 1F staat een lijst van deze verdragen etc. waarin interpretaties worden gegeven van de misdrijven die vallen onder artikel 1F (a).

Misdrijven tegen de vrede

Misdrijven tegen de vrede vormen een beperkte, afgebakende categorie. Ze kunnen alleen gepleegd worden in de context van het plannen of voeren van een aanvalsoorlog of

---

³ Waar in dit protocol "hij" staat kan ook "zij" gelezen worden.

gewapend conflict. Deze bepaling kan alleen toegepast worden op individuen die staten of dergelijke entiteiten representeren zoals staatshoofden en regeringsleiders.

Oorlogsmisdrijven

Oorlogsmisdrijven omvatten ernstige inbreuken op de vier Rode Kruis Verdragen van Genève en andere ernstige schendingen van de wetten en gebruiken die toepasselijk zijn in een internationaal of intern gewapend conflict. Welke misdrijven als oorlogsmisdrijven worden aangemerkt staat onder meer in het Handvest van het Neurenberg Tribunaal, de statuten van het Joegoslavië Tribunaal en het Rwanda Tribunaal, alsmede het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof. Oorlogsmisdrijven zijn in veel gevallen tegelijkertijd misdrijven tegen de menselijkheid.

Volgens het Statuut van Rome kunnen zowel misdrijven begaan tijdens een internationaal gewapend conflict (een oorlog tussen twee of meer landen) als misdrijven gepleegd tijdens een interne strijd beschouwd worden als oorlogsmisdrijven. Artikel 8 van het Statuut geeft een limitatieve opsomming van oorlogsmisdrijven. Deze is als bijlage toegevoegd aan dit protocol

Misdrijven tegen de menselijkheid

Misdrijven tegen de menselijkheid worden evenals oorlogsmisdrijven in verscheidende internationale overeenkomsten en statuten genoemd, waaronder de statuten van het Joegoslavië Tribunaal het Rwanda Tribunaal en het Statuut van Rome. Misdrijven tegen de menselijkheid kunnen anders dan oorlogsmisdrijven zowel in oorlogs- als vreedstijd worden gepleegd. Bevat het Statuut van Rome een limitatieve opsomming van oorlogsmisdrijven, de opsomming van misdrijven tegen de menselijkheid is daarentegen niet limitatief door de opname van artikel 7, eerste lid onder k: andere onmenselijke handelingen van soortgelijke aard die opzettelijk groot leed veroorzaken of ernstige schade aan lichaam of mentale of fysieke gezondheid. Misdrijven tegen de menselijkheid onderscheiden zich van andere misdrijven doordat zij een discriminerend karakter hebben. Daarnaast maken zij deel uit van een doelbewuste grootschalige of systematische aanval gericht op de burgerbevolking. Het begrip burgerbevolking dient in dit kader ruim te worden opgevat en omvat tevens krijgsgevangenen alsmede deelnemers aan de gewapende strijd die wegens bijvoorbeeld ziekte de wapens hebben neergelegd. Indien gepleegd tijdens een gewapend conflict kan een misdrijf tegen de menselijkheid eveneens aangemerkt worden als een oorlogsmisdrijf. Artikel 7 van het statuut van Rome is als bijlage bij dit protocol gevoegd.

1F (b): Ernstige niet-politieke misdrijven

De term 'ernstig' houdt in dat het moet gaan om een halsmisdaad of om een zeer zwaar strafbaar misdrijf. Voorbeelden hiervan zijn: moord, verkrachting, brandstichting, gewapende overvallen. De angst van de vluchteling voor vervolging moet worden gewogen tegen de aard (de ernst) van het misdrijf.

Niet-politiek misdrijf wil zeggen dat andere, persoonlijke, motieven dominant zijn bij het plegen van het misdrijf. Ernstige niet-politieke misdrijven kunnen zowel zware 'gewone' commune delicten zijn, gepleegd ten behoeve van een op zich nobel politiek doel, als misdrijven die in naam een politiek doel hebben, maar waarbij dat politieke doel zelf in strijd is met de mensenrechten en fundamentele vrijheden.

Tenslotte moet het gaan om een misdrijf dat is begaan buiten het land van toevlucht, voorafgaand aan de asielaanvraag.

De intentie van deze uitsluitingsgrond is het belang van een vluchteling die bescherming nodig heeft, ook als hij een misdrijf heeft begaan, en van het ontvangende land dat in het kader van de veiligheid en openbare orde criminele vreemdelingen wil weren, te kunnen afwegen.

1F (c): Handelingen in strijd met de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties

De doelstellingen en principes van de Verenigde Naties zijn opgenomen in de artikelen 1 en 2 van het handvest van de VN. Dit zijn ondermeer het in stand houden van de internationale vrede en veiligheid, het ontwikkelen van vriendschappelijke betrekkingen tussen staten; het bewerkstelligen van internationale coöperatie, het bevorderen van respect voor mensenrechten. Deze brede en vage bewoordingen maken het moeilijk te bepalen welke daden in strijd zijn met deze doelstellingen en principes.

Een aantal specifieke misdrijven (bomaanslagen, kaping, marteling) kunnen, afhankelijk van de omstandigheden, of onder 1F (a) of onder 1F (b) gebracht worden.

Persoonlijke betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen

Mensenrechtenschendingen kunnen worden gepleegd door individuen in dienst van bepaalde organisaties van een staat (b.v. leger, geheime dienst), maar ook bij andere organisaties zoals, partijen, rebellengroepen, verzetsgroepen, etc.

Om te kunnen beoordelen of er sprake is van een zodanige betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen dat er besloten dient te worden dat de cliënt uitgesloten moet worden van dienstverlening gebruikt VluchtelingenWerk de door het Canadees gerechtshof, ontwikkelde "personal and knowing participation test". Met deze test kan de vraag beantwoord worden of de asielzoeker persoonlijk verantwoordelijk gehouden kan worden voor het misdrijf.

Kennis hebben gehad van mensenrechtenschendingen

Voordat beoordeeld kan worden of er sprake is van persoonlijke betrokkenheid dient allereerst onderzocht te worden of betrokkene weet heeft gehad van het misdrijf of weet had moeten hebben van het misdrijf. Indien betrokkene zelf mensenrechtenschendingen heeft gepleegd of er opdracht toe heeft gegeven mag aangenomen worden dat hij wist dat hij een misdrijf pleegde. Indien betrokkene niet zelf het misdrijf heeft gepleegd zal beoordeeld moeten worden of hij weet had van het misdrijf of er van had kunnen weten. De eigen verklaring die betrokkene hier over aflegt is belangrijk maar hoeft niet doorslaggevend te zijn. Indien betrokkene ontkent op de hoogte te zijn geweest zal de aannemelijkheid van deze verklaring nader onderzocht moeten worden. Hiervoor zal het soort organisatie in ogenschouw genomen worden, de positie die de asielzoeker hierin bekleedde, de duur van het lidmaatschap of dienstverband en wat in algemene zin in het land van herkomst bekend is over deze organisatie. Zo zal van een organisatie waarvan algemeen bekend is dat zij stelselmatig mensenrechtenschendingen pleegt sneller aangenomen mogen worden dat medewerkers weet hebben gehad van deze misdaden, ook al zijn ze er niet zelf bij betrokken.

Actieve betrokkenheid

Indien betrokkene persoonlijk heeft deelgenomen aan het plegen van het misdrijf of daar opdracht toe heeft gegeven of er verantwoordelijk voor was spreekt VluchtelingenWerk van actieve betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Dit zal tot uitsluiting van dienstverlening leiden.

Faciliteren

Gecomplceerder zijn de dossiers waarin onderzocht dient te worden of betrokkene uitgesloten moet worden van dienstverlening omdat vermoed wordt dat hij een bijdrage heeft geleverd aan misdrijven zonder dat hij hier zelf direct bij betrokken is geweest of er eerst verantwoordelijke voor was. Hierbij kan het gaan om ophitsen, aanstichten of het verrichten van handelingen ter voorbereiding van het misdrijf, zoals het overleveren van een gevangene aan een instantie die hem zal martelen of het opleiden van folteraars. Het moet hierbij gaan om een substantiële bijdrage en deze bijdrage moet duidelijk belangrijk zijn geweest voor het

plegen van het misdrijf. Ook het bewust nalaten van handelingen of het niet bestraffen van de daders kan tot uitsluiting van dienstverlening leiden. Er wordt in dit verband gesproken over het faciliteren van mensenrechtenschendingen. Betrokkene moet wel geweten hebben dat zijn handelen, of het nalaten ervan, tot mensenrechtenschendingen zal leiden. Het faciliteren van mensenrechtenschendingen hoeft niet in alle gevallen tot uitsluiting van dienstverlening te leiden. Er zal dan een belangenafweging gemaakt moeten worden. Het belang van VluchtelingenWerk om niet geassocieerd te worden met een cliënt die betrokken is geweest bij mensenrechtenschendingen ten opzichte van het belang van de cliënt om gebruik te kunnen maken van de dienstverlening door VluchtelingenWerk. Bijzondere humanitaire of medische omstandigheden van de cliënt kunnen bij deze afweging een rol spelen.

Passieve betrokkenheid

Leidinggevend van een bewind of organisatie die misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid hebben begaan zijn persoonlijk verantwoordelijk hiervoor, aangezien deze personen op grond van hun hoge positie een bijzondere verantwoordelijkheid dragen voor de (mis)daden van het bewind of de organisatie. Zij dienen uitgesloten te worden van dienstverlening door VluchtelingenWerk. VluchtelingenWerk spreekt in dit verband over passieve betrokkenheid.

Deze leidinggevenden kunnen in drie categorieën verdeeld worden:

1. het staatshoofd en/of regeringsleider, ministers en onderministers en andere politiek verantwoordelijken;
2. leidinggevend van politieke organisaties die een militaire tak hebben en daarmee banden onderhouden;
3. andere personen in leidinggevende functies.

Ad 1. Door het aanvaarden en uitoefenen van hun leidinggevende functie hebben zij de collectieve politieke (eind)verantwoordelijkheid aanvaard voor de doelstellingen van het regime en de methoden waarvan het regime zich bedient om deze doelen na te streven. Dit geldt ook voor functionarissen die binnen een repressief bewind anderszins een cruciale beleidsbepalende positie op het hoogste niveau hebben bekleed.

Ad 2. Hier worden met name leidinggevend bedoeld van organisaties die ook door gewapende strijd een politiek doel na streven en waarbij de methoden gebruikt worden die in strijd zijn met de mensenrechten. Uiteraard dienen de leidinggevend van de militaire tak eveneens uitgesloten te worden van dienstverlening.

ad 3. Van andere leidinggevend, zoals topambtenaren kan individuele verantwoordelijkheid worden aangenomen indien er sprake is van lijnverantwoordelijkheid (command responsibility). Voordat geconstateerd kan worden dat er sprake is van persoonlijke verantwoordelijkheid die tot uitsluiting leidt, dient er aan drie voorwaarden voldaan te zijn:

- betrokkene was leidinggevende van degene die de schending heeft begaan;
- hij wist of had behoren te weten dat de schending was gepleegd of zou worden gepleegd;
- heeft niet de noodzakelijke en redelijke maatregelen genomen ter voorkoming van schendingen of ter bestraffing van de ondergeschikte die de misdaad heeft gepleegd.

Aangenomen mag worden dat deze mensen zich (mede) schuldig hebben gemaakt aan de mensenrechtenschendingen gepleegd door betrokken regime of organisatie, tenzij zij aannemelijk kunnen maken dat zij alles gedaan hebben om zich aan de misdrijven te onttrekken en deze te voorkomen. Als vaststaat dat de betrokkene over een lange periode een van bovengenoemde functies heeft bekleed, is dat een extra afweging bij de toepassing van een omgekeerde bewijslast.

Gerechtvaardigd vermoeden

De vraag wanneer er sprake is van gerechtvaardigd vermoeden dat iemand zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen heeft betrekking op bewijslast.

VluchtelingenWerk is zeer beperkt in haar mogelijkheden om vast te stellen of er voldoende redenen zijn om aan te nemen dat er sprake is van mensenrechtenschendingen.

VluchtelingenWerk kan geen onderzoek laten doen in het buitenland. Het oordeel of er sprake is van 1F zal daarom vaak gebaseerd zijn op eigen verklaringen van de betrokkene, al dan niet gecombineerd met algemene informatie met betrekking tot de misdaden van een bepaalde organisatie, de organisatiestructuur en de functies binnen een organisatie

Net als de UNHCR hanteert VluchtelingenWerk een aantal algemene principes met betrekking tot de vraag of er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden in de zin van artikel 1F:

- gezien de verregaande consequenties die uitsluiting van dienstverlening met zich mee brengt gaat VluchtelingenWerk uit van restrictieve (terughoudende) interpretatie;
- iemand die beschuldigd wordt van de schending van mensenrechten in de zin van artikel 1F moet zich daartegen kunnen verweren voordat er een oordeel wordt geveld; - voordeel van de twijfel.

Aan deze principes kan inhoud gegeven worden door een zorgvuldig onderzoek en een gedegen motivering. Hierin kan voorzien worden door een aantal procedurele waarborgen:

- een zorgvuldig dossieronderzoek;
- het horen van betrokkene;
- een klachtenprocedure tegen het beperken van het dienstenaanbod; - bij gerede twijfel geen uitsluiting.

Rechtvaardiging en schulduitsluiting

Wanneer is vastgesteld dat er een gerechtvaardigd vermoeden bestaat van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen komt de vraag aan de orde of er gronden bestaan waarop de misdrijven de betrokkene niet toegerekend kunnen worden. In het strafrecht bestaan er rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden die strafbaarheid van het feit of de dader opheffen. De belangrijkste gronden in het strafrecht zijn ontoerekeningsvatbaarheid, overmacht, noodweer, noodweerecces, uitvoering van een wettelijk voorschrift en uitvoering van een bevoegd ambtelijk bevel.

Eventuele rechtvaardiging- en schulduitsluitingsgronden die een rol kunnen spelen bij de vraag of bepaalde misdrijven genoemd in artikel 1F van het vluchtelingenverdrag betrokkene niet toegerekend kunnen worden, kunnen gedeeltelijk afgeleid worden uit het strafrecht, maar komen niet geheel overeen. Belangrijk verschil is dat de uitvoering van een wettelijke voorschrift of een ambtelijk bevel geen schulduitsluitingsgrond is.

Hoewel het aanvoeren van een rechtvaardiging- of schulduitsluitingsgrond altijd individueel beschouwd dient te worden zijn er wel een aantal richtlijnen te benoemen voor de beoordeling ervan.

Ontoerekeningsvatbaarheid

Iemand met beperkte geestelijke vermogens die een misdaad begaat kan die misdaad niet worden toegerekend. Iemand die vrijwillig in een toestand van beperkte geestelijke vermogens is geraakt kan geen beroep doen op ontoerekeningsvatbaarheid; indien dit onder dwang is gebeurd wel.

Leeftijdscriterium

Kinderen tot 16 jaar worden gepleegde mensenrechtenschendingen niet toegerekend. Bij jongeren tussen de 16 en 18 jaar zal gekeken worden naar de individuele omstandigheden, waarbij het feit dat het gaat om nog jonge mensen zwaar zal meewegen.

Overmacht

Van overmacht kan sprake zijn als betrokkene gedwongen was bepaalde handelingen te verrichten, omdat weigering een groot gevaar voor lijf of leden voor hemzelf of zijn naasten zou betekenen. Voorwaarden voor toepassing van deze uitsluitingsgrond zijn wel dat de situatie waarin hij verkeerde niet aan hemzelf was te wijten (heeft hij zichzelf in die positie gebracht), dat hij zich niet aan het plegen van de misdrijven kon onttrekken en dat er een zekere proportionaliteit bestond tussen de misdrijven die hij moest plegen en het eigen risico

dat hij bij weigering zou lopen. En beroep op overmacht kan bijvoorbeeld slagen bij dienstplichtigen, of onder dwang ingelijfde rebellen.

Dwaling

In de guidelines van de UNHCR wordt ook dwaling genoemd als een mogelijke schulduitsluitingsgrond. Als iemand niet op de hoogte was van de criminele aard van zijn misdrijven zou een beroep op dwaling kunnen worden gedaan.

Noodweer

Noodweer kan van toepassing zijn op het plegen van mensenrechtenschendingen uit zelfverdediging tegen een acute aanval.

Noodzaak

Bij noodzaak kan gedacht worden aan mensenrechtenschendingen die zijn begaan als middel om te kunnen vluchten of om te ontkomen aan vervolging. Wel zal beoordeeld moeten worden of de gebruikte middelen proportioneel waren ten opzichte van de gevreesde vervolgingen en of er geen andere minder zware middelen voorhanden waren.

Bijlage III   Handleiding “Mensenrechtenschenders”

De Vereniging VluchtelingenWerk Nederland komt op voor de rechten van vluchtelingen in Nederland. VluchtelingenWerk Nederland is een mensenrechtenorganisatie. De logische consequentie van deze doelstelling is dat schenders van mensenrechten niet op de inzet van VluchtelingenWerk kunnen rekenen. Mensenrechtenschenders dienen daarom van de dienstverlening van VluchtelingenWerk te worden uitgesloten. Dit is op de Algemene Ledenvergadering van 28 maart 1998 ook als principieel standpunt aanvaard. Dit betekent overigens niet dat er door de regionale afdelingen van VluchtelingenWerk Nederland ook actief op grote schaal gespeurd moet worden naar mensenrechtenschenders. Dit is geen geëigende taak van VluchtelingenWerk Nederland. VluchtelingenWerk Nederland is in eerste instantie een belangenbehartigingsorganisatie. Daarom ligt het niet in haar lijn om, actiever dan nodig is voor de eigen dienstverlening, onderzoek te doen naar mensenrechtenschendingen.

Deze handleiding geeft duidelijkheid over wat moet worden verstaan onder mensenrechtenschendingen. Daarnaast is het een praktische handreiking voor de afdelingen van VluchtelingenWerk Nederland. In de handleiding wordt uitgelegd hoe groepen, als zich onder hun cliënten een vermoedelijke dader van mensenrechtenschendingen bevindt, kunnen onderzoeken of die vermoedens gerechtvaardigd zijn en hoe zij dan dienen te handelen. Er wordt regelmatig verwezen naar het "Protocol Mensenrechtenschenders" waarin de uitgangspunten met betrekking tot mensenrechtenschenders beschreven worden. Het protocol is te vinden op Vluchtweb of op te vragen bij de Unit Humanitaire Dienstverlening van VluchtelingenWerk Nederland.

Het eerste hoofdstuk van deze handleiding worden het mandaat en de doelgroep van VluchtelingenWerk Nederland belicht vanuit het perspectief van de mensenrechten. In het tweede hoofdstuk worden de uitsluitingsgronden van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag toegelicht. In hoofdstuk 3 worden de criteria voor het vaststellen van betrokkenheid bij, en schuld aan mensenrechtenschendingen uiteengezet. Ook wordt beschreven wanneer betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen tot uitsluiting van de dienstverlening moet of kan leiden. Het vierde hoofdstuk geeft de route aan voor het onderzoek door VluchtelingenWerk met betrekking tot eventuele mensenrechtenschenders. In het vijfde en laatste hoofdstuk bespreken we een aantal dilemma's die zich in de praktijk bij VluchtelingenWerk Nederland kunnen voordoen. In de bijlage wordt een aantal situaties geschetst waarbij het vermoeden kan bestaan dat men te maken heeft met daders van mensenrechtenschendingen. Dit zijn gefingeerde casussen, die wel zijn gebaseerd op situaties uit de praktijk.

1. HET MANDAAT VAN VLUCHTELINGENWERK NEDERLAND

1.1   Het perspectief van de mensenrechten

De statuten van VluchtelingenWerk Nederland zijn geïnspireerd door de in 1948 opgestelde Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn de meest elementaire mensenrechten vastgelegd. Deze rechten zijn door bijna alle staten in de wereld onderschreven als grondrechten die gelden voor ieder individu. De Universele Verklaring is een intentieverklaring van de leden van de Verenigde Naties (VN). De grondrechten zoals vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn vervolgens uitgewerkt in verschillende internationale verdragen en in de nationale wetgeving van diverse landen. Enkele in deze context belangrijke internationale verdragen zijn: het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), het Internationaal Verdrag van de VN inzake Burgerrechten en Politieke rechten (IVBPR, ook wel BuPo-verdrag genoemd), het VN-verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontterende behandeling of bestraffing (Antifolterverdrag) en het Vluchtelingenverdrag.

Artikel 14 van de Verklaring van de Rechten van de Mens luidt: *"Een ieder heeft het recht om in andere landen asiel te zoeken en te genieten tegen vervolging"*. Dit artikel is de basis voor het in 1951 te Genève afgesloten Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties. VluchtelingenWerk Nederland behartigt vanuit het mensenrechtenperspectief de belangen van mensen die, in de zin van het Vluchtelingenverdrag, gegronde redenen hebben te vrezen voor vervolging en om die reden hun land ontvlucht zijn. De keuze om te werken vanuit een visie op de Rechten van de Mens heeft consequenties voor het mandaat en voor de taken van VluchtelingenWerk Nederland.

1.2 Doelgroep VluchtelingenWerk Nederland

In de statuten van VluchtelingenWerk Nederland wordt de *doelstelling* van de vereniging als volgt omschreven:

"De vereniging stelt zich ten doel, uitgaande van de beginselen als neergelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, a. te bevorderen dat vluchtelingen asiel krijgen

b. het geestelijk en maatschappelijk welzijn van vluchtelingen in Nederland te bevorderen door activiteiten te ontwikkelen ter bevordering van hun sociale en economische zelfstandigheid." Onder *vluchtelingen* worden volgens het tweede lid van artikel 2 van de statuten van VluchtelingenWerk Nederland verstaan:

".... alle vreemdelingen die naar het oordeel van de vereniging in het land waaruit zij afkomstig zijn gegronde redenen hebben te vrezen voor vervolging wegens hun politieke of godsdienstige overtuiging of hun nationaliteit, dan wel wegens het behoren tot een bepaald ras of een bepaalde sociale groep, en in Nederland asiel zoeken of hebben gevonden." Deze definitie van het vluchtelingenschap is te herleiden naar de vluchtelingendefinitie zoals die is opgenomen in artikel 1A van het Vluchtelingenverdrag.

Op basis van een besluit van de Algemene Ledenvergadering van VluchtelingenWerk Nederland op 22 juni 1991 is het begrip *vluchtelingen* uit het mandaat uitgebreid. Onder *vluchtelingen* worden eveneens verstaan:

".... vreemdelingen die op gronden, overeenkomstig met die uit de vluchtelingendefinitie van het Vluchtelingenverdrag, gegronde vrees hebben hun leven te verliezen of onderworpen te worden aan een onmenselijke of vernederende behandeling."

Deze zinsnede is gebaseerd op artikel 3 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). In dit artikel is bepaald dat niemand mag worden onderworpen aan foltering en aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. Artikel 3 EVRM is van toepassing op iedereen die aan een dergelijke behandeling of bestraffing blootgesteld dreigt te worden. Niet iedereen op wie artikel 3 EVRM van toepassing is, kan beschouwd worden als vluchteling in de zin van het Vluchtelingenverdrag.

1.3 Uitsluiting van mensenrechtenschenders

De regionale afdelingen⁴ worden op verschillende manieren geconfronteerd met mensenrechtenschenders. Naar aanleiding daarvan kwam de vraag op hoe de afdelingen met mensenrechtenschenders moeten omgaan. Op de Algemene Ledenvergadering van 21 juni 1997 is daarom besloten tot de instelling van een commissie "Mensenrechtenschenders". De commissie kwam tot de aanbeveling dat, wanneer er een gerechtvaardigd vermoeden bestaat dat een cliënt zich schuldig heeft gemaakt aan

---

⁴ Daar waarin deze handleiding gesproken wordt over 'regionale afdelingen' of 'afdelingen' wordende regionale afdelingen van VluchtelingenWerk Nederland bedoeld

mensenrechtenschendingen, de betrokkene wordt uitgesloten van (verdere) dienstverlening. Deze aanbeveling is op de Algemene Ledenvergadering van 28 maart 1998 als principieel standpunt aanvaard. Op basis van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag worden daders van mensenrechtenschendingen expliciet uitgesloten van de bescherming van het verdrag. Wanneer een vreemdeling onder artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag valt, komt hij in Nederland niet in aanmerking voor een verblijfsvergunning, noch op asiel- noch op reguliere gronden.⁵ Als aan hem toch een vergunning voor (on)bepaalde tijd asiel is verleend, is dat mogelijk gevolg van een verkeerde beoordeling van het vluchtverhaal door de IND. VluchtelingenWerk kan en wil het zich echter niet veroorloven om op die fout van de IND voort te borduren en zich inzetten voor mensen die de mensenrechten ernstig geschonden hebben. Dit komt voort uit haar mandaat als mensenrechtenorganisatie en uit respect voor haar doelgroep, die zelf het slachtoffer van mensenrechtenschendingen is. Het feit dat iemand een verblijfsvergunning voor (on)bepaalde tijd asiel heeft, is daarom voor VluchtelingenWerk niet altijd reden om ondersteuning te bieden. Als onafhankelijke organisatie beoordeelt VluchtelingenWerk Nederland zelf wie zij wel en wie zij niet van dienst kan en wil zijn.

2. MENSENRECHTENSCHENDINGEN

Met de misdrijven uit de Tweede Wereldoorlog nog op het netvlies was het logisch dat in 1951 de samenstellers van het Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties, mensenrechtenschenders expliciet buiten de bescherming van het verdrag hebben gesteld. Artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag is de bepaling op basis waarvan mensenrechtenschenders worden uitgesloten van de bescherming van het Vluchtelingenverdrag. Wanneer er een gerechtvaardigd vermoeden bestaat dat een cliënt zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen in de zin van artikel 1 F van het Vluchtelingenverdrag, wordt hij uitgesloten van dienstverlening. In dit hoofdstuk wordt dit artikel toegelicht.

In artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag wordt bepaald dat het verdrag niet van toepassing is op een persoon ten aanzien van wie er *ernstige redenen zijn te veronderstellen dat*:

- a) *hij een misdrijf tegen de vrede, een oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid heeft begaan, zoals omschreven in de internationale overeenkomsten welke zijn opgesteld om bepalingen met betrekking tot deze misdrijven in het leven te roepen;*
- b) *hij een ernstig niet-politiek misdrijf heeft begaan buiten het land van toevlucht, voordat hij tot dit land als vluchteling is toegelaten;*
hij zich schuldig heeft gemaakt aan handelingen welke in strijd zijn met de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties.

---

⁵ Vreemdelingen die onder 1 F vallen, komen niet in aanmerking voor een verblijfsvergunning op grond van artikel 29 onder a van de Vw 2000 (vluchtelingschap). Op grond van het Vb komen zij ook niet in aanmerking voor een vergunning op een van de andere gronden van art. 29 Vw 2000 (artikel 3 EVRM, traumataleleid en categoriale bescherming). Vaak mogen mensenrechtenschenders echter op grond van artikel 3 EVRM, niet worden uitgezet naar hun land van herkomst. Artikel 3 EVRM verbiedt uitzetting naar een land waar een persoon het risico loopt te worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. Dit verbod is absoluut, wat betekent dat niemand van deze bescherming kan worden uitgesloten. Wanneer een mensenrechtenschender onder de bescherming van artikel 3 EVRM valt, zal de overheid hem Nederland niet uitzetten, maar hij krijgt geen verblijfsvergunning. VluchtelingenWerk verleent geen diensten aan mensenrechtenschenders die niet uitgezet mogen worden op grond van artikel 3 EVRM.

In het "*Handbook on procedures and criteria for determining refugee status*" van het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen, de UNHCR, worden in een bijlage (Annex VI) de bepalingen opgesomd waarop artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag gebaseerd is. Hierin wordt verwezen naar een reeks van verdragen, besluiten, resoluties en andere internationale afspraken waarin definities worden gegeven van misdrijven als bedoeld in artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag.

2.2 Misdaden tegen de vrede

Het eerste onderdeel van artikel 1F onder a, de *misdaden tegen de vrede*, heeft betrekking op een afgebakende en beperkte categorie mensenrechtenschenders. *Misdaden tegen de vrede* kunnen strikt genomen alleen worden gepleegd in de context van een aanvalsoorlog of gewapend conflict. De categorie *misdaden tegen de vrede* heeft betrekking op het plannen, voorbereiden, initiëren of voeren van een agressieoorlog in strijd met de internationale verdragen, overeenkomsten of andere afspraken. Hiermee wordt bedoeld op gewapend geweld tegen de soevereiniteit, territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid van een andere staat. Deze bepaling kan alleen toegepast worden op individuen die staten of staatachtige entiteiten representeren zoals staatshoofden en regeringsleiders.

2.3 Oorlogsmisdrijven

Bij oorlogsmisdrijven, de tweede categorie van artikel 1F onder a, gaat het om misdrijven die ten tijde van een (burger)oorlog zijn begaan en die in strijd zijn met de internationale normen voor oorlogsvoering. Het begrip 'oorlogsmisdrijf' is nader omschreven in onder meer het Handvest van het Neurenberg Tribunaal, in de vier Rode Kruis verdragen, in het Statuut voor het Internationaal Tribunaal voor voormalig Joegoslavië, en het Rwanda Tribunaal, alsmede het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.

Onder oorlogsmisdrijven moet onder meer worden verstaan: het vermoorden of mishandelen (zowel fysiek als psychisch) van burgerbevolking, krijgsgevangenen of gijzelaars.

Moedwillige vernietiging van steden en grootschalige verwoestingen van eigendom als dat vanuit militair oogpunt niet noodzakelijk is, wordt ook beschouwd als oorlogsmisdrijf. Dit geldt ook voor deportaties, gedwongen tewerkstelling en inhumane behandelingen gebaseerd op raciale discriminatie. Volgens het Statuut van Rome kunnen oorlogsmisdrijven zowel in een conflict tussen staten onderling als in een binnenlands gewapend conflict gepleegd worden. Artikel 8 van het Statuut geeft een limitatieve opsomming van oorlogsmisdrijven.⁶

2.4 Misdrijven tegen de menselijkheid

'Misdrijven tegen de menselijkheid' zijn misdrijven die deel uitmaken van een beleid van vervolging of discriminatie gericht tegen de burgerbevolking en uitgevoerd op een wijdverbreide of systematische wijze. Voorbeelden van *misdrijven tegen de menselijkheid* zijn marteling, verkrachting of gedwongen abortus. In het Handvest van het Neurenberg Tribunaal worden *misdrijven tegen de menselijkheid* nader omschreven. Het gaat daarbij volgens het Handvest om: "*moord, uitroeiing, tot slaaf maken, deportatie en andere onmenselijke daden gepleegd ten aanzien van een burgerbevolking, voor of gedurende de oorlog, of vervolging op politieke, raciale of religieuze gronden in de uitvoering van of in verband met een misdrijf dat valt binnen de jurisdictie van het Tribunaal, al dan niet in strijd met de nationale wetgeving van het land waarin deze misdrijven zijn begaan*". *Misdrijven tegen de menselijkheid* kunnen zowel worden gepleegd in een situatie van oorlog of een gewapend conflict, als in vreedstijd. Misdrijven gepleegd in de context van een gewapend conflict kunnen een *oorlogsmisdrijf* (tweede categorie onder a) zijn en tegelijkertijd een *misdrijf tegen de menselijkheid* (derde categorie onder a).⁷

⁶ Artikel 8 van het Statuut van Rome is toegevoegd als bijlage bij het Protocol Mensenrechtenschenders.

⁷ Zie artikel 7 van het Statuut van Rome, toegevoegd als bijlage bij het Protocol Mensenrechtenschenders

2.5 Ernstige niet-politieke misdrijven

De term *ernstig* in de categorie *ernstige niet-politieke* misdrijven (artikel 1F onder b) houdt in dat deze uitsluitingsgrond betrekking heeft op zware misdrijven, zoals moord, verkrachting, brandstichting of gewapende overvallen. De gegrondheid van de vrees voor vervolging van de betrokkene moet worden afgewogen tegen de aard en de ernst van het misdrijf dat hij heeft begaan.

Niet-politiek wil zeggen dat andere motieven dan politieke motieven (bijvoorbeeld eigen gewin) de overheersende drijfveer waren voor het plegen van het misdrijf. Sommige ernstige misdrijven worden echter geacht niet politiek te zijn, ook al waren zij politiek gemotiveerd. Dit is het geval als de doelstelling van deze misdrijven in strijd is met de mensenrechten, of als

het om bepaalde zeer ernstige misdrijven gaat (bijv. vliegtuigkapingen en bomaanslagen (terrorisme))⁸

De categorie *ernstige niet-politieke misdrijven*, artikel 1F onder b, is in het Vluchtelingenverdrag opgenomen om overheden bij de beoordeling van het vluchtelingenschap in de gelegenheid te stellen bepaalde tegenstrijdige belangen tegen elkaar af te wegen. Dat is bijvoorbeeld het geval indien een overheid met het oog op de veiligheid en de openbare orde asielzoekers met een ernstig crimineel verleden wil weren, ook als zij voor het overige voldoen aan de vluchtelingendefinitie van het verdrag. De overheid heeft dan de mogelijkheid het eigen belang van de nationale veiligheid en de openbare orde te laten prevaleren boven het belang van de vluchteling. De overheid kan echter ook beslissen om iemand die een ernstig misdrijf heeft begaan toch de bescherming uit het Vluchtelingenverdrag te bieden en hem als vluchteling te accepteren. Zoals overigens in het algemeen geldt voor artikel 1F gelden *ernstige niet-politieke misdrijven* slechts als uitsluitingsgrond van het Vluchtelingenverdrag wanneer ze buiten het land van toevlucht en voorafgaand aan de asielaanvraag, zijn gepleegd.

2.6 Handelingen in strijd met de doelstellingen en beginselen van de VN

In artikel 1 F onder c van het Vluchtelingenverdrag is als een soort sluitpost opgenomen de: *"Handelingen in strijd met de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties"*. De doelstellingen en principes van de Verenigde Naties zijn terug te vinden in de artikelen 1 en 2 van het Handvest van de VN. In deze bepalingen van het Handvest gaat het om: *"het in stand houden van internationale vrede en veiligheid, het ontwikkelen van vriendschappelijke betrekkingen tussen staten; het bewerkstelligen van internationale coöperatie met betrekking tot de oplossing van sociaal-economische en culturele problemen en het bevorderen van respect voor mensenrechten; het dienen als een centrum voor het harmoniseren van de handelingen van staten."* Deze ruime en vage bewoordingen maken het moeilijk om te bepalen welke daden concreet worden bedoeld in artikel 1F onder c. VluchtelingenWerk gaat er vanuit dat de doelstelling en beginselen van de Verenigde Naties alleen geschonden kunnen worden door hooggeplaatste personen binnen een staat of staatachtige entiteit.

3 CRITERIA VOOR VASTELLEN BETROKKENHEID BIJ/SCHULD AAN MENSENRECHTENSCHENDINGEN

In het voorgaande hoofdstuk is omschreven welke mensenrechtenschendingen onder de werking van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag vallen. Dit hoofdstuk gaat over de betrokkenheid van personen bij dit soort mensenrechtenschendingen. Er wordt beschreven

---

⁸ De Veiligheidsraad van de VN heeft in een Resolutie van 28 september 2001 verklaard dat handelingen, methoden en praktijken van terrorisme in strijd zijn met het doel en de principes van de VN. Dat geldt ook voor het willens en wetens aanzetten tot of financieren en plannen van terroristische daden. De UNHCR heeft hier overigens vraagtekens bij gezet. In een werkdocument van de Europese Commissie van 5 december 2001 (over het verband tussen bescherming van de interne veiligheid en de naleving van de verplichtingen en instrumenten op het gebied van bescherming) wordt, onder verwijzing naar deze resolutie, geconcludeerd, dat personen die betrokken zijn bij terroristische handelingen, afhankelijk van de omstandigheden, op elk van de drie gronden van 1 F kunnen worden uitgesloten van de vluchtelingenstatus. In datzelfde werkdocument wordt erop gewezen dat er nog geen internationaal aanvaarde definitie bestaat van 'terrorisme'. In VN-verband wordt hier wel aan gewerkt. De Europese Commissie zelf heeft een voorstel gedaan voor een Kaderbesluit inzake terrorismebestrijding, waarin een (zeer ruim gestelde) definitie wordt gegeven.

hoe persoonlijke betrokkenheid gemeten kan worden en wanneer deze tot uitsluiting van dienstverlening moet leiden.⁹

De stappen die gevolgd moeten worden zijn:

- vaststellen of er een gerechtvaardigd vermoeden is dat de persoon in kwestie betrokken is geweest bij mensenrechtenschendingen
- wanneer er zo'n gerechtvaardigd vermoeden is, vaststellen of deze betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen tot uitsluiting van de dienstverlening leidt.
- wanneer de betrokkenheid tot uitsluiting van de dienstverlening zou leiden, vaststellen of er sprake is van een reden (een zg. rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond), waardoor in dit geval de betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen niet tot uitsluiting van de dienstverlening moet leiden

3.1 Betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen

Een persoon kan op verschillende manieren betrokken zijn bij mensenrechten. Hij kan ze zelf gepleegd hebben, maar hij kan er ook indirect bij betrokken zijn geweest.

Indien betrokkene niet zelf het misdrijf heeft gepleegd zal beoordeeld moeten worden of hij weet had gehad van het misdrijf of dit had kunnen weten.

In onderstaande paragrafen wordt beschreven welke vormen van betrokkenheid er zijn. Voor de duidelijkheid maken wij een onderscheid tussen actieve en passieve betrokkenheid en faciliteren. In paragraaf 3.3 komt aan de orde welke vormen van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen tot uitsluiting van dienstverlening moeten leiden en welke tot uitsluiting kunnen leiden.

3.1.1 Actieve betrokkenheid

Er is sprake van actieve betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen wanneer iemand:

Zelf mensenrechtenschendingen uitvoert (op eigen initiatief of op bevel);

Leiding geeft aan de uitvoering van mensenrechtenschendingen (op eigen initiatief of op bevel);

Oprichting geeft tot het uitvoeren mensenrechtenschendingen (op eigen initiatief of op bevel).

3.1.2 Passieve betrokkenheid

Volgens het Protocol Mensenrechtenschenders van VluchtelingenWerk Nederland is er sprake van passieve betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen indien iemand leidinggevende is geweest van een bewind of organisatie die misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdaden of misdrijven tegen de menselijkheid heeft begaan. Leidinggevendenden kunnen persoonlijk verantwoordelijk worden gehouden voor de mensenrechtenschendingen, aangezien ze op grond van hun hoge positie een (eind) verantwoordelijkheid dragen voor de (mis)daden van het bewind of de organisatie die de schendingen heeft begaan.

Onder leidinggevendenden wordt verstaan:

1. Staatshoofd en/of regeringsleider, ministers en onderministers en andere politiek verantwoordelijken, alsmede functionarissen die binnen een bewind een cruciale beleidsbepalende positie op het hoogste niveau hebben bekleed.
2. Leidinggevendenden van politieke organisaties die ook door de gewapende strijd een politiek doel nastreven, waarbij methoden gebruikt worden die in strijd zijn met de mensenrechten. Voorwaarde voor de betrokkenheid is wel dat de leidinggevende van de politieke organisatie nauwe banden onderhoudt met de militaire tak.
3. Andere personen in leidinggevende functies. Zij kunnen persoonlijk verantwoordelijk worden gehouden indien:

---

⁹ VluchtelingenWerk gebruikt hiervoor de door het Canadees gerechtshof ontwikkelde "personal and knowing participation test".

betrokkene leidinggevende was van degene die de schending heeft begaan;
betrokkene wist of behoorde te weten dat de schending was gepleegd of zou worden gepleegd;
betrokkene niet de noodzakelijke maatregelen heeft genomen ter voorkoming van de schendingen of bestraffing van de ondergeschikte die de misdaad heeft gepleegd.

Factoren die van belang zijn voor de beoordeling of er sprake is van passieve betrokkenheid:

- A. De functie die betrokkene vervulde bij het regime of de niet gouvernementele entiteit en de afdeling waar hij werkte;
- B. De functieontwikkeling van de betrokkene: hoe hij zijn functie bereikt heeft. Een bewuste keuze voor een leidinggevende functie betekent ook dat de betrokkene zich verder identificeert met de doelstelling en handelingen van de organisatie;
- C. Hoe lang de betrokkene bij de organisatie heeft gewerkt. Hoe langer iemand werkzaam is geweest voor een regime of organisatie die mensenrechtenschendingen heeft gepleegd, des te waarschijnlijker is het dat hij er zelf bij betrokken is geweest;
- D. Hetgeen in het algemeen bekend is over de mensenrechtenschendingen van het betrokken regime, de afdeling of de organisatie;
- E. Wist de betrokkene van de mensenrechtenschendingen? Behoorde hij te weten van de mensenrechtenschendingen, gezien zijn positie of omdat het algemeen bekend was dat er mensenrechtenschendingen gepleegd werden?

Met name in het geval van passieve betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen is van belang of betrokkene op de hoogte was, of had behoren te zijn van de mensenrechtenschendingen. Bij de beantwoording van deze vraag kan niet alleen uitgegaan worden van de verklaring van betrokkene, maar zal beoordeeld moeten worden of betrokkene vanwege zijn positie, rang, werkzaamheden, duur van het dienstverband etc. geacht kan worden weet te hebben gehad van de mensenrechtenschendingen.

3.1.3 Faciliteren

Mensen die door hun optreden hebben bijgedragen aan ernstige mensenrechtenschendingen kunnen onder omstandigheden op grond van artikel 1 F worden uitgesloten van de vluchtelingenstatus. Het gaat daarbij om handelingen die op zichzelf geen mensenrechtenschending zijn, dat wil zeggen betrokkene is hier zelf niet direct bij betrokken geweest of als eerste verantwoordelijk voor, maar die wel tot gevolg hebben dat een ernstige mensenrechtenschending plaats kan vinden. Voorwaarde voor uitsluiting is wel dat betrokkene ook wist of behoorde te weten dat zijn handelen dit ernstige gevolg kon hebben. Vuistregel is dat de mensenrechtenschending hoogstwaarschijnlijk minder makkelijk of niet op dezelfde wijze zou hebben plaats gevonden, indien niet iemand de rol van betrokkene had vervuld.

Het gaat hierbij om ophitsen, aanstichten of het verrichten van handelingen ter voorbereiding van het misdrijf, zoals het overdragen van een gevangene aan een instantie die hem zal martelen, of het opleiden van folteraars.

3.2 Bewijslast

Uitsluiting van dienstverlening is een vergaande stap die pas na zorgvuldig onderzoek genomen kan worden (zie hoofdstuk 4). Er moet een gerechtvaardigd vermoeden zijn dat een persoon betrokken is bij mensenrechtenschendingen. Dit gerechtvaardigd vermoeden kan gebaseerd zijn op verklaringen van de betrokkene zelf aangevuld met algemene informatie (ambtsberichten, informatie van NGO's etc.) over de mensenrechtenschendingen van een bepaalde organisatie, de organisatiestructuur en de functies binnen een organisatie. Naarmate een betrokkene minder vertelt over zijn betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen, is het moeilijker die betrokkenheid vast te stellen.

Afhankelijk van de betrouwbaarheid en van het gewicht van de informatie waar men al over beschikt, kan de bewijslast voor het tegendeel echter meer bij de betrokkene worden gelegd. Als bijvoorbeeld bijna zeker is dat iemand generaal was in een afdeling van een leger waarvan Amnesty International stelt dat men zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen, en de cliënt werkt niet mee aan het onderzoek, kan men stellen dat er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van mensenrechten-schendingen. Dit geldt ook als de IND een 1F beschikking geeft en de cliënt niet meewerkt aan een onderzoek door VluchtelingenWerk.

Veelal heeft de asielzoeker bij zijn nader gehoor vooral zaken vermeld die zijn vrees voor vervolging onderbouwen. In dit gehoor komen soms elementen naar voren die tot een

gerechtvaardigd vermoeden van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen leiden. Nadat de asielzoeker hiermee geconfronteerd is, door de IND in een aanvullend gehoor of door VluchtelingenWerk bij een begeleidingsgesprek in het kader van de asielprocedure, en de asielzoeker de reikwijdte van het bestaan van dit gerechtvaardigd vermoeden overziet, kan het voorkomen dat hij of zij de eerdere verklaringen probeert af te zwakken of te weerleggen. Steeds zal per individuele zaak geprobeerd moeten worden om een zo volledig mogelijk inzicht in het verhaal te krijgen. Op die manier krijgt men al dan niet bevestiging van het vermoeden dat iemand betrokken is bij mensenrechtenschendingen. Algemene informatie over de situatie in het land van herkomst, de organisatie of de gebeurtenis dient hierbij in ogenschouw genomen te worden.

3.3 Uitsluiting

In de praktijk blijkt het vaak buitengewoon moeilijk te beoordelen of iemands betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen ernstig genoeg is om tot uitsluiting over te gaan. Natuurlijk zijn er gevallen waarbij het duidelijk is dat iemand zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen. In de eerste plaats is dit het geval als mensen actief betrokken zijn geweest bij mensenrechtenschendingen. In de tweede plaats zijn dat personen die in een hoge functie passief betrokken waren bij mensenrechtenschendingen.

ad 1. Personen die actief betrokken zijn geweest bij mensenrechtenschendingen moeten altijd van dienstverlening worden uitgesloten, tenzij er een rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond is.

ad 2. Personen die in een hoge functie passief betrokken waren bij mensenrechtenschendingen moeten eveneens altijd van dienstverlening worden uitgesloten, tenzij er een rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond is.

Gecompliceerder zijn de dossiers waarin onderzocht dient te worden of betrokkene uitgesloten dient te worden vanwege het faciliteren van mensenrechtenschendingen (zie paragraaf 3.1.3.). Het faciliteren van mensenrechtenschendingen hoeft niet in alle gevallen tot uitsluiting van dienstverlening te leiden. Er zal in dat geval door de regionale afdeling een afweging gemaakt moeten worden tussen het belang van Vluchtelingenwerk om niet geassocieerd te worden met een cliënt die betrokken was bij mensenrechtenschendingen en het belang van de cliënt om gebruik te kunnen maken van de dienstverlening van VluchtelingenWerk. Bijzondere humanitaire of medische omstandigheden kunnen bij deze afweging een rol spelen.

3.4 Rechtvaardigings- en schulduitsluitingsgronden

Indien aannemelijk is dat de asielzoeker op een of andere manier betrokken is geweest bij mensenrechtenschendingen en de afdeling wil tot uitsluiting overgaan, zal in alle gevallen beoordeeld moeten worden of er sprake is van rechtvaardiging of schulduitsluiting. Wanneer er een dergelijke rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond bestaat, kan de betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen niet aan de persoon in kwestie worden toegerekend. Hij of zij wordt dan ook niet uitgesloten van de dienstverlening.

Er kan sprake zijn van rechtvaardiging of schulduitsluiting in het geval van minderjarigheid, ontoerekeningsvatbaarheid, overmacht, noodweer, noodzaak of dwaling.

Ontoerekeningsvatbaarheid: Ontoerekeningsvatbaarheid betekent dat een daad niet aan een bepaalde persoon kan worden toegerekend omdat er tijdens het begaan van die daad iets mis was met zijn geestelijke vermogens. Iemand kan bijvoorbeeld een psychische stoornis hebben. Ook kan gedacht worden aan een meer tijdelijke ontoerekeningsvatbaarheid, bijvoorbeeld door de invloed van alcohol of drugs. De betrokkene moet dan wel gedwongen zijn tot het gebruik van deze middelen. Als de betrokkene echter over een langere periode

misdrijven heeft gepleegd en tijdens delen van deze periode bij zinnen is geweest, maar verder geen actie heeft ondernomen om zich te onttrekken aan toekomstige misdrijven, wordt hij wel geacht verantwoordelijk te zijn.

Minderjarigheid: VluchtelingenWerk Nederland gaat er vanuit dat aan jongeren tot zestien jaar in principe mensenrechtenschendingen niet toegerekend mogen worden. Bij jongeren tussen de 16 en 18 jaar, wordt gekeken naar de individuele omstandigheden, waarbij het feit dat het gaat om nog zeer jonge mensen zwaar mee zal wegen.

Overmacht: Gedoeld wordt op situaties van dwang. Van overmacht kan bijvoorbeeld sprake zijn als de betrokkene gedwongen was bepaalde handelingen te verrichten, omdat het weigeren tot gevolg zou hebben dat hij of zijn familie gevaar liep. De betrokkene mag niet door zijn eigen schuld in deze situatie terecht zijn gekomen, bijvoorbeeld doordat hij vrijwillig voor een bepaalde organisatie is gaan werken. Hij mag ook niet de kans hebben gehad zich aan het plegen van mensenrechtenschendingen te onttrekken en de mensenrechtenschending die hij heeft gepleegd mag niet ernstiger zijn dan de risico's die hij zelf liep.

Van belang is ook of hij mogelijkheden had om invloed uit te oefenen, en zo ja of hij die mogelijkheden heeft benut. Wanneer de betrokkene aannemelijk heeft gemaakt dat hij geprobeerd heeft om het beleid te veranderen, en hij, toen dit niet lukte, de consequentie heeft getrokken de organisatie te verlaten, levert dit mogelijk grond op voor schulditsluiting.

Noodweer: Noodweer kan van toepassing zijn op het plegen van mensenrechtenschendingen uit zelfverdediging tegen een acute aanval.

Noodzaak: Bij noodzaak kan gedacht worden aan mensenrechtenschendingen die zijn begaan als middel om te kunnen vluchten of om te ontkomen aan vervolging. Hierbij moet met de volgende factoren rekening worden gehouden: zijn de gebruikte middelen de meest redelijke of logische, of waren er alternatieve middelen beschikbaar om het uiteindelijke doel te bereiken? is de ernst van het vergrijp proportioneel ten opzicht van het politieke doel? is er een nauwe en directe samenhang tussen het vergrijp en het vermeende politieke doel?

Dwaling: Als betrokkene zich totaal niet bewust is van de criminele aard of de consequenties van de handelingen kan een beroep op dwaling worden gedaan.

Het is van belang om bij de beoordeling of er sprake is van een rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond, de situatie in het land van herkomst daarbij te betrekken. Als iemand afkomstig is uit een land met een dictatoriaal regime zal er eerder rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond zijn dan wanneer hij afkomstig uit een land met een meer democratisch regime. Dat geldt vooral voor overmacht en noodzaak.

3.5 Eigen verantwoordelijkheid VluchtelingenWerk Nederland

VluchtelingenWerk Nederland is zelf verantwoordelijk voor de beoordeling of er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden dat een cliënt mensenrechtenschendingen gepleegd heeft. Het oordeel van andere organisaties kan daar echter wel een rol bij spelen. Het feit dat een cliënt van VluchtelingenWerk Nederland door andere, qua doelstelling aanverwante organisaties (zoals Amnesty of het UAF), wordt uitgesloten van hun dienstverlening op grond van hun gerechtvaardigde vermoeden dat hij zich schuldig zou hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen, is op zichzelf niet doorslaggevend. Het moet echter wel als een signaal worden opgevat. Dit geldt ook voor een 1F beslissing van de IND. Voor een afdeling moet zo'n beslissing reden zijn om zelf de mogelijk door deze persoon gepleegde schendingen van mensenrechten te beoordelen. De uiteindelijke beslissing dat deze persoon wordt uitgesloten van de dienstverlening van VluchtelingenWerk Nederland, is daarmee een

zelfstandig genomen beslissing waar de betrokkene alleen VluchtelingenWerk op kan aanspreken.

Zoals ook al in de inleiding is gezegd, betekent het principiële standpunt van VluchtelingenWerk Nederland dat mensenrechtenschenders uitgesloten worden van dienstverlening niet dat er door de afdelingen op grote schaal gespeurd moet worden naar mensenrechtenschenders.

4. RICHTLIJNEN VOOR HET ONDERZOEK DOOR VLUCHTELINGENWERK NEDERLAND

Dit hoofdstuk beschrijft op welke wijze het onderzoek naar mensenrechtenschenders dient te worden gedaan. De afdelingen besluiten zelf over uitsluiting van dienstverlening op grond van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Voor informatie en advies kunnen zij altijd terecht bij de Unit Humanitaire Dienstverlening van het Landelijk Bureau. Tegen de uitsluiting van dienstverlening kan de cliënt in eerste instantie bezwaar maken bij de klachtencommissie van de regionale afdeling¹⁰.

4.1 Vermoeden

Bij de afdelingen kan op verschillende momenten en op verschillende wijzen het vermoeden rijzen dat een cliënt zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen. Dit kan bijvoorbeeld zijn door:

- gesprekken met de betrokkene;
- - de vluchtverhaalanalyse;
- informatie van andere cliënten;
- de gegevens uit het nader gehoor;
- de motivering van de negatieve beschikking op het asielverzoek; - een strafrechtelijk onderzoek door het Openbaar Ministerie;
- de afwijzing door de Stichting voor vluchtelingenstudenten, het UAF;
- berichten uit de media;
- informatie over het land van herkomst.

Een onderzoek naar mensenrechtenschendingen wordt gestart op grond van serieuze vermoedens. Uit gedegen onderzoek moet blijken of deze vermoedens gerechtvaardigd zijn.

4.2 Het starten van een onderzoek

Indien het vermoeden is gerezen dat iemand zich actief of passief schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen of deze heeft gefaciliteerd, dient te worden onderzocht of dat vermoeden gerechtvaardigd is. Bij dit onderzoek is een aantal zaken van belang:

- de verantwoordelijkheid voor het onderzoek;
- de gang van zaken binnen de afdeling;
- het onderzoek;
- opschorten van de dienstverlening hangende het onderzoek;
- de mogelijke consequenties van het onderzoek;
- advies vragen aan de Unit Humanitaire Dienstverlening van het Landelijk Bureau; - beroepsmogelijkheden

Deze punten zullen in de volgende paragrafen aan de orde komen.

4.3 Verantwoordelijkheid voor het onderzoek. De afdeling is verantwoordelijk voor het onderzoek

---

¹⁰ Deze klachtencommissies zijn gevormd t.b.v. cliënten die ontevreden zijn over de dienstverlening en t.b.v. diegenen die uitgesloten worden van dienstverlening.

1. **4.4 De gang van zaken binnen de afdeling** Vanuit het oogpunt van zorgvuldigheid moet er binnen Een begeleider van de betrokken cliënt kan niet op eigen initiatief een onderzoek starten. Bij een vermoeden van mensenrechtenschendingen informeert hij de coördinator of werkbegeleider.
2. De beslissing om een onderzoek te starten, moet genomen worden door een coördinator of werkbegeleider. Afgesproken moet worden wie binnen de afdeling verantwoordelijk is voor het nemen van die beslissing.
3. Het onderzoek wordt gedaan door minimaal 2 personen, waarvan er minimaal één niet een eigen begeleider van de cliënt is.
4. De coördinator of werkbegeleider heeft de (eind)verantwoordelijkheid voor het onderzoek. Vóór het onderzoek start, worden de medewerkers die de cliënt persoonlijk begeleiden, door de eindverantwoordelijke voor het onderzoek geïnformeerd over de vermoedens.
5. Met de persoonlijke begeleiders wordt afgesproken hoe en door wie de begeleiding van die cliënt tot de eventuele start van het onderzoek wordt voortgezet.
6. Binnen de afdeling worden duidelijke afspraken gemaakt over vertrouwelijke afhandeling van de zaak.
7. De cliënt wordt pas bij de start van het onderzoek, als hij wordt uitgenodigd voor een gesprek, geïnformeerd over de vermoedens.
8. Er is aandacht nodig voor de eventuele gewetensnood of loyaliteit jegens de cliënt van begeleiders in de groep. Deze gevoelens mogen een onderzoek echter niet in de weg staan.

4.5 Het onderzoek

Eerst moet alle relevante informatie verzameld worden. Daarna kan aan de hand van een analyse van deze informatie worden vastgesteld of sprake is van een redelijk vermoeden van mensenrechtenschendingen.

Bij het verzamelen en analyseren van informatie moet met name gelet worden op antwoord op de volgende vragen:

- Gaat het om mensenrechtenschendingen, en zo ja om welke categorie?
- Is er sprake van actieve of van passieve betrokkenheid, of van faciliteren?
- Gaat het om een (eventuele) vorm van betrokkenheid waarvan VluchtelingenWerk vindt dat die tot uitsluiting van dienstverlening **moet** leiden.
- Gaat het om een (eventuele) vorm van betrokkenheid waarvan VluchtelingenWerk vindt dat die tot uitsluiting van dienstverlening **kan** leiden.
- Is er sprake van een rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond?

Het onderzoek kent 3 fasen: het vooronderzoek, het gesprek met de cliënt en de beoordeling van de verzamelde gegevens. Afhankelijk van de uitkomst van de beoordeling van de verzamelde gegevens komt er een vervolgonderzoek en een eindbeoordeling.

4.5.1 Het vooronderzoek

Het vooronderzoek vindt nog zonder medeweten van de cliënt plaats. Allereerst dient de bron te worden getoetst, op basis waarvan het vermoeden van de gepleegde mensenrechtenschendingen is ontstaan. De vraag is dan hoe serieus die bron kan worden genomen. En wanneer er meerdere bronnen zijn, in hoeverre die elkaar bevestigen. Vervolgens is een zorgvuldig onderzoek van het dossier van de betrokkene noodzakelijk. De gegevens uit het dossier, met name die uit het nader gehoor, worden getoetst aan de vermoedens. Over belangrijke aanknopingspunten wordt informatie verzameld uit andere bronnen, bijvoorbeeld Amnesty-jaarboeken of andere landendocumentatie. Voor het verzamelen van gegevens tijdens het (voor)onderzoek kan eventueel een beroep worden gedaan op de afdeling Informatieve Diensten van het Landelijk Bureau van de eigen organisatie een aantal werkafspraken worden gemaakt:

VluchtelingenWerk Nederland en meer specifiek de Unit Humanitaire Dienstverlening van die afdeling. Zij beschikken over de (landen)informatie en kunnen eventueel aanwijzingen geven waar relevante informatie verkregen kan worden. Ook kunnen zij suggesties doen over informatie die de cliënt zelf in een latere fase van het onderzoek, kan verstrekken. Na analyse van de informatie uit het vooronderzoek, moet worden besloten of er een reden is het onderzoek voort te zetten. Onderzoek kan alleen beëindigd worden als er geen reden is om aan te nemen dat de verdenking gegrond is. Wanneer er reden is om het onderzoek voort te zetten dan dient de cliënt hierover geïnformeerd te worden.

4.5.2 Opschorten van de dienstverlening door VluchtelingenWerk

Als na de fase van het vooronderzoek, het onderzoek wordt voortgezet, is er voldoende aanleiding om de dienstverlening aan de cliënt op te schorten voor de duur van het onderzoek.

Dienstverlening door VluchtelingenWerk is gebaseerd op vertrouwen. Het vermoeden dat iemand mensenrechtenschendingen heeft gepleegd, schaadt het vertrouwen. Een goede belangenbehartiging is dan pas weer mogelijk wanneer na een gedegen onderzoek deze vermoedens niet gerechtvaardigd blijken te zijn.

Het kan voorkomen dat de betrokkene niet meewerkt aan het onderzoek terwijl dat wel nodig is voor een zorgvuldig oordeel van de vraag of er een gerechtvaardigd vermoeden bestaat. In deze situatie is er sprake van een onwerkbaar hulpverlenersituatie. Het gevolg daarvan is dat de begeleiding, die al was opgeschort vanwege het lopende onderzoek, niet hervat kan worden. Als de betrokkene zich in een later stadium bedenkt en wel meewerkt aan het onderzoek, wordt het onderzoek voortgezet. De begeleiding blijft opgeschort tot het onderzoek is afgerond.

De rechtshulpverlening dient geïnformeerd te worden over de opschorting van de dienstverlening. Een standaardbrief vindt u in de bijlage van deze handleiding. Duidelijk mag zijn dat het ongepast is om de rechtshulpverlener te informeren over de exacte reden van de opschorting. Wel kan aan de rechtshulpverlener worden meegedeeld dat VluchtelingenWerk bezig is te onderzoeken of de cliëntrelatie in stand kan blijven. Tot dit onderzoek is afgerond zal de hulpverlening worden opgeschort.

4.5.3 Voorbereiding van het gesprek

Niet alleen het gesprek zelf maar ook het maken van de afspraak voor het interview vergt de nodige voorbereiding. Voordat met de cliënt een afspraak wordt gemaakt, worden in grote lijnen de punten opgesteld die in het gesprek aan de orde moeten komen. Bij het maken van de afspraak, dient de cliënt te worden geïnformeerd over het doel van het gesprek. De medewerker van de afdeling moet op dat moment kunnen uitleggen wat VluchtelingenWerk Nederland verstaat onder mensenrechtenschendingen en waarom daar zwaar aan getild wordt. De cliënt moet in grote lijnen weten waarop in zijn geval, het vermoeden is gebaseerd. Bij het maken van de afspraak, dient de cliënt ook te worden geïnformeerd over de consequenties van het door VluchtelingenWerk gestarte onderzoek, zoals het feit dat hangende het onderzoek de dienstverlening door VluchtelingenWerk wordt opgeschort. Het is niet ondenkbaar dat de cliënt op het moment dat hij voor een gesprek wordt uitgenodigd, aangeeft niet aan het onderzoek mee te willen werken. De betrokkene moet worden duidelijk gemaakt dat het weigeren van medewerking er toe kan leiden dat hij van de verdere dienstverlening door VluchtelingenWerk wordt uitgesloten. Van de betrokkene mag immers worden verwacht dat hij meewerkt en gegevens verstrekt die relevant zijn voor de beoordeling of hij daadwerkelijk voor ondersteuning door VluchtelingenWerk in aanmerking komt.

Omdat het maken van de afspraak voor het gesprek zowel betekent dat de cliënt over de ontstane vermoedens wordt geïnformeerd als dat hem wordt aangezegd dat de dienstverlening door VluchtelingenWerk wordt opgeschort, dient de medewerker die dit

gesprek voert op allerlei reacties voorbereid te zijn. Het is dan ook aan te raden zo'n gesprek niet alleen te voeren.

Hoewel het in de regel niet nodig is een tolk in te schakelen bij het maken van afspraken, kan het in dit geval raadzaam zijn om een telefonische tolk "achter de hand te hebben". Voor het gesprek zelf zal een tolk in de regel wel nodig zijn.

Reserveer voldoende tijd voor het gesprek maar laat het, gezien de aard van het onderwerp, ook niet te lang duren. Het is soms beter om een paar kortere gesprekken te houden, dan alles in één gesprek te persen en daarmee het risico te lopen dat belangrijke zaken aan het eind onvoldoende aandacht krijgen.

Tussen de personen die het gesprek met de cliënt gaan voeren moet een duidelijke taakverdeling zijn afgesproken. Als de een de vragen stelt kan de ander notuleren, waarbij ze elkaar eventueel op bepaalde thema's aflossen. Spreek met elkaar af om tijdens het gesprek of gedurende een eventuele pauze geen "onderonsjes" met de tolk te hebben.

4.5.4 Het gesprek met de cliënt

Voor de cliënt is het al bij voorbaat duidelijk dat zijn gesprekspartners het gesprek niet blanco zijn ingegaan. Het gesprek wordt immers gehouden omdat de medewerkers vermoeden dat hij mensenrechten heeft geschonden. Daar is op zich niets mis mee, een kritische houding is voor een dergelijk gesprek zeker noodzakelijk. Zorg echter dat de cliënt objectief tegemoet wordt getreden en voorkom dat vooringenomenheid het gesprek domineert.

Het gesprek is bedoeld om de betrokkene te confronteren met de vermoedens en hem de ruimte te geven om toelichting, uitleg, correcties of aanvullingen te geven. De cliënt wordt tijdens het gesprek dan ook geconfronteerd met wat er over hem bekend is

Neem aan het begin van het gesprek voldoende tijd om de cliënt nogmaals uit te leggen wat volgens ons mensenrechtenschendingen zijn en waarom wij daar zwaar aan tillen, waar het gesprek over zal gaan, waar de vermoedens op zijn gebaseerd en wat de consequenties kunnen zijn van het onderzoek. Leg de cliënt uit dat de inhoud van het gesprek strikt vertrouwelijk wordt behandeld en dat ook de tolk een zwijgplicht heeft. Let op de bescherming van de privacy van degene die de informatie over mogelijke schendingen heeft verschaft; diens naam mag zonder zijn toestemming niet genoemd worden.

Deel mee dat over de uitkomst van het onderzoek geen informatie aan derden wordt verstrekt, ook niet aan het Openbaar Ministerie om tot strafvervolging te komen.

Vertel de client ook dat hij tegen het besluit van de afdeling bezwaar kan aantekenen bij de klachtencommissie van de regionale afdeling.

Er zullen in het gesprek confronterende vragen moeten worden gesteld. De cliënt wordt mogelijk boos over het feit dat er dergelijke beschuldigingen tegen hem worden geuit en zal medewerking kunnen weigeren. Een deel van de vragen die tijdens het gesprek gesteld worden zijn oriënterend, anderen confronteren de cliënt met de informatie die uit het vooronderzoek is verkregen. De vragen dienen ertoe om de hoofdvragen van het onderzoek te beantwoorden, namelijk:

- Gaat het om mensenrechtenschendingen en zo ja om welke categorie?
- Is er sprake van actieve betrokkenheid?
- Is er sprake van passieve betrokkenheid?
- Is er sprake van faciliteren?
- Zijn er rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgronden?

De vragen hebben daarom vooral betrekking op

- de aard van het regime of de organisatie waar de betrokkene werkzaam was;
- de functie(s) die de betrokkene in dat regime of deze organisatie vervulde;

- de afdelingen waar de betrokkene werkzaam was;
- het carrièreverloop en de wijze waarop de betrokkene zijn positie heeft bereikt; de duur en aard van de werkzaamheden van de betrokkene bij dat regime of die organisatie;
- de vraag of hij vrijwillig voor het regime of de organisatie werkte;
- de vraag of de betrokkene kennis had van de misdaden of dat hij gezien zijn positie of de algemene bekendheid van de misdaden ervan had kunnen weten;
- de vraag of hij mogelijkheden had tot beïnvloeding en zo ja, of hij die heeft benut; zaken die algemeen bekend zijn over de misdaden van het betreffende regime, afdeling of organisatie;
- de vraag of hij zodanige handelingen of werkzaamheden heeft verricht, dat anderen hierdoor makkelijker mensenrechtenschendingen gepleegd hebben (faciliteren door actief handelen);
- de vraag of hij zodanige handelingen of werkzaamheden heeft nagelaten waardoor anderen makkelijker mensenrechtenschendingen gepleegd hebben (faciliteren door passief handelen);
- de vraag of hem de mensenrechtenschendingen gezien de leeftijd waarop ze gepleegd zijn wel aangerekend mogen worden;
- de vraag of hij wel toerekeningsvatbaar is voor de mensenrechtenschendingen vanwege zijn beperkte geestelijke vermogens;
- de vraag of er sprake is van een situatie van overmacht als hij gedwongen is bepaalde handelingen te verrichten, en weigering een groot gevaar voor lijf en leden van hemzelf of zijn familie zou betekenen;
- de vraag of er sprake is van noodweer, omdat hij zich tegen een acute aanval moest verdedigen;
- de vraag of er sprake is van noodzaak, omdat hij om te kunnen vluchten misdaden heeft moeten begaan;
- de vraag of er sprake is van noodzaak, in die zin dat de misdaden proportioneel zijn ten opzichte van het nagestreefde politieke doel ;
- de vraag of er sprake is van dwaling, ofwel was hij op de hoogte van de criminele aard van zijn misdrijven

Het is zeer goed denkbaar dat de cliënt tijdens het gesprek weinig mededeelt over zijn betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Welke gevolgen dit voor de bewijslast heeft, wordt beschreven in paragraaf 3.2 van hoofdstuk 3.

4.6 Advies van de Unit Humanitaire Dienstverlening

Indien een afdeling het vermoeden heeft dat een van hun cliënten zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen, kan men met de unit Humanitaire Dienstverlening van het Landelijk Bureau overleggen hoe te handelen. De unit Humanitaire Dienstverlening kan ook behulpzaam zijn bij het vergaren van achtergrondinformatie en het opstellen van punten voor het gesprek met de cliënt. De unit zal de beoordeling echter niet overnemen.

4.7 Consequenties van het onderzoek

Indien uit het onderzoek duidelijk wordt dat het vermoeden van schuld aan mensenrechtenschendingen gerechtvaardigd is, en de afdeling van VluchtelingenWerk Nederland oordeelt dat dit tot uitsluiting moet leiden, dan stopt zij de (verdere) dienstverlening definitief.

In het geval een afdeling in het kader van de Wet Inburgering Nieuwkomers (WIN) een contract heeft gesloten met de gemeente, moet deze groep de begeleiding verlenen zoals dat is afgesproken. Het is echter wel mogelijk om de maatschappelijke begeleiding in het geval het een mensenrechtenschender betreft te stoppen. Aan de trajectbegeleider moet

worden gemeld dat de relatie ten aanzien van die persoon wordt beëindigd met als reden dat de hulpverleningssituatie onwerkbaar is geworden. Daarbij moet worden opgemerkt dat in verband met de privacybescherming niet mag worden aangegeven dat deze situatie is ontstaan omdat VluchtelingenWerk het vermoeden gerechtvaardigd acht dat de betrokkene een mensenrechtenschender is.

4.8 Klachtenregeling

4.8.1 De klachtencommissie van de reg. afdeling van VluchtelingenWerk Nederland De beoordeling van de vraag of er een gerechtvaardigd vermoeden is van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen en of deze betrokkenheid dient te leiden tot uitsluiting van dienstverlening, is een taak van de afdelingen zelf.

Indien de afdeling méér informatie nodig heeft over de activiteiten van bepaalde organisaties of functies binnen organisaties, zal zij deze informatie intern of extern proberen te verkrijgen. De afdeling hoort de cliënt als zij op basis van de schriftelijke stukken het voornemen heeft om te adviseren de cliënt uit te sluiten van dienstverlening. De afdeling licht haar besluit mondeling toe en geeft de betrokkene haar oordeel ook schriftelijk en gemotiveerd. De betrokkene kan tegen het besluit bezwaar aan tekenen bij de klachtencommissie van de regionale afdeling op een wijze zoals door de klachtencommissie is vastgesteld.

4.8.2 In beroep bij de Landelijke Klachtencommissie

Een cliënt heeft de mogelijkheid om tegen het oordeel van de regionale klachtencommissie in beroep te gaan bij de Landelijke Klachtencommissie¹¹ van VluchtelingenWerk Nederland. Hij moet hierop door de regionale klachtencommissie worden gewezen. Dit beroep moet schriftelijk worden ingediend op een wijze zoals in de Klachtenregeling Vereniging VluchtelingenWerk Nederland is aangegeven.

De Landelijke Klachtencommissie beoordeelt of de regionale klachtencommissie in redelijkheid tot het oordeel heeft kunnen komen dat er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden van mensenrechtenschendingen. Het beroepsschrift wordt schriftelijk afgehandeld.

De uitspraak van de Landelijke Klachtencommissie is bindend voor de gehele Landelijke Vereniging.

5. DILEMMA'S EN CONSEQUENTIES VOOR DE DIENSTVERLENING

Het feit dat mensenrechtenschenders niet in aanmerking komen voor ondersteuning van VluchtelingenWerk, kan de afdeling in de praktijk voor de nodige dilemma's plaatsen. In dit hoofdstuk wordt een aantal dilemma's geschetst en het standpunt van VluchtelingenWerk Nederland uiteengezet.

5.1 Inbreuk op het vertrouwen van de cliënt?

De begeleider van VluchtelingenWerk kan het gevoel hebben dat hij het vertrouwen van de cliënt schaadt door hem ervan te verdenken dat hij mensenrechten heeft geschonden. Op zichzelf genomen, is dat een reëel dilemma. Het is echter geen acceptabele reden om de zaak te laten voor wat hij is. Dan wordt immers voorbij gegaan aan de principes van VluchtelingenWerk Nederland. Ook kan het vertrouwen van andere cliënten geschonden worden als zij weten dat mensenrechtenschenders door VluchtelingenWerk begeleid worden. Asielzoekers en vluchtelingen moeten erop kunnen vertrouwen dat VluchtelingenWerk Nederland haar doelgroep serieus neemt. VluchtelingenWerk Nederland komt op voor de slachtoffers van mensenrechtenschendingen en niet voor degenen die deze schendingen veroorzaken. Daar hoort bij, dat moeilijke situaties niet uit de weg worden gegaan.

---

¹¹ Voor de werkwijze wordt verwezen naar de Klachtenregeling van de Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland

5.2 VluchtelingenWerk Nederland op de stoel van de rechter?

Soms ontstaat de indruk dat VluchtelingenWerk Nederland met onderzoek naar (vermoedelijke) mensenrechtenschendingen van asielzoekers of statushouders op de stoel van de rechter gaat zitten. Dit is een onjuiste opvatting. Rechters leggen aan een verdachte een vrijheidsstraf of andere sanctie op, indien een zaak volgens hen voldoende bewezen is. VluchtelingenWerk heeft een eigen verantwoordelijkheid en doet geen onderzoek met het oog op een bestraffing maar beoordeelt slechts of zij de betrokkene diensten wil verlenen. Iemand die zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen, kan geen aanspraak maken op dienstverlening door VluchtelingenWerk. De uitsluiting van de dienstverlening is geen sanctie maar een logische consequentie van de toepassing van het mandaat van VluchtelingenWerk Nederland.

5.3 Plicht tot aangifte van mensenrechtenschendingen?

Zijn medewerkers van VluchtelingenWerk verplicht om bij het Openbaar Ministerie aangifte te doen van (vermoedelijke) mensenrechtenschendingen van asielzoekers of statushouders? De verplichting tot aangifte, vastgelegd in artikel 160 van het Wetboek van Strafvordering, heeft betrekking op kennis van heel specifieke misdrijven zoals bijvoorbeeld het in gevaar brengen van het koningshuis, misdrijven tegen het leven (o.a. moord), mensenroof, verkrachting of gijzeling.

Iemand die zich in het land van herkomst schuldig heeft gemaakt aan een van de bovengenoemde delicten kan onder artikel 1 F van het Vluchtelingenverdrag vallen. Wanneer die delicten, in het land van herkomst zijn gepleegd, is de Nederlandse strafwet echter niet van toepassing. In artikel 4 van het Wetboek van Strafrecht zijn alle delicten opgesomd die onder de Nederlandse strafwet vallen, ook als ze in het buitenland door een niet-Nederlander zijn gepleegd. Dit zijn misdrijven die direct of indirect gericht zijn tegen de Nederlandse staat (bijvoorbeeld een aanslag op de Koningin of de regering). Er bestaat in het geval van misdrijven die niet in artikel 4 Sr. genoemd zijn dus geen verplichting tot aangifte.

Een aantal misdrijven die vallen onder artikel 1F zijn strafbaar gesteld in de Wet Oorlogsstrafrecht en de Uitvoeringswet folteringverdrag. Op deze delicten is, ook als zij buiten Europa zijn gepleegd, de Nederlandse strafwet van toepassing. 1 F-ers kunnen op grond van deze wetten dus vervolgd worden in Nederland. De aangifteplicht van artikel 160 geldt echter niet, omdat de misdrijven uit de Wet Oorlogsstrafrecht in dat artikel niet genoemd worden.

De gegevens die VluchtelingenWerk verzamelt bij het onderzoek met betrekking tot vermoedens van mensenrechtenschendingen, mogen niet worden doorgegeven aan het Openbaar Ministerie of de IND. Het oordeel over de vraag of er een gerechtvaardigd vermoeden is van mensenrechtenschendingen, dient er alleen toe om te kunnen vaststellen of VluchtelingenWerk Nederland de betrokkene wil begeleiden. Opsporing van mensenrechtenschenders is primair een taak van het Openbaar Ministerie, niet die van VluchtelingenWerk. De enige consequentie die aan het onderzoek door VluchtelingenWerk verbonden kan worden, is dat de dienstverlening door VluchtelingenWerk wordt beëindigd.

5.4 Vertrouwelijke informatie

VluchtelingenWerk Nederland heeft geen officieel beroepsgeheim of formele zwijgplicht. VluchtelingenWerk Nederland is echter wel gebonden aan de richtlijnen van de Wet op de Bescherming Persoonsgegevens (WBP) en het eigen Privacy reglement van VluchtelingenWerk Nederland. Daarin is bepaald dat de voor de eigen dienstverlening ingewonnen informatie niet zonder toestemming van de cliënt gebruikt mag worden voor

andere doeleinden. Hieronder valt ook de informatie die vergaard wordt in het kader van een onderzoek naar mogelijke mensenrechtenschendingen. Met de informatie moet dus vertrouwelijk worden omgegaan. Zonder toestemming van de cliënt mag de informatie niet worden doorgegeven aan andere instanties als bijvoorbeeld het COA, de IND of de VD. Evenmin mag de informatie worden doorgegeven aan andere NGO's, ook niet als deze een aan VluchtelingenWerk Nederland verwante doelstelling hebben. Zoals in het vorige hoofdstuk is besproken, is voor het versturen van dossiers binnen VluchtelingenWerk, bijvoorbeeld naar de Unit Humanitaire Dienstverlening, schriftelijke toestemming van de betrokkene nodig.

5.5 Gezinsleden van mensenrechtenschenders

De Nederlandse overheid geeft familieleden van mensenrechtenschenders eveneens geen verblijfsvergunningen of voorzieningen. VluchtelingenWerk Nederland wil niet zonder meer familieleden van mensenrechtenschenders uitsluiten van dienstverlening. De belangrijkste vraag is of de partner of de kinderen medeschuldig zijn, of betrokken zijn geweest bij de mensenrechtenschendingen. Het is vaak niet duidelijk of zij kennis hebben van het misdrijf. Zij kunnen dan uiteraard ook niet (mede)verantwoordelijk worden gehouden voor de mensenrechtenschendingen. VluchtelingenWerk Nederland vindt het onrechtvaardig hen van dienstverlening uit te sluiten op grond van misdrijven waar zij zelf part noch deel aan hebben gehad. Dienstverlening van VluchtelingenWerk aan de partner of kinderen van een mensenrechtenschender, die in Nederland verblijven, moet in dat geval mogelijk zijn en blijven. Denk bijvoorbeeld aan ondersteuning van de partner en kinderen bij integratie, het vinden van woonruimte, het zoeken naar werk en de aanvraag voor kinderbeijlaging. Het uitgangspunt blijft echter dat degene waarover het gerechtvaardigd vermoeden bestaat dat hij een mensenrechtenschender is, niet profiteert van de dienstverlening van VluchtelingenWerk. Dat de mensenrechtenschender meeprofiteert van de ondersteuning die zijn gezinsleden krijgen, valt echter niet altijd uit te sluiten.

5.6 Schadevergoeding indien vermoedens niet gerechtvaardigd blijken?

Heeft een cliënt recht op schadevergoeding indien naderhand, na het onderzoek door VluchtelingenWerk, blijkt dat de vermoedens over gepleegde mensenrechtenschendingen onjuist blijken?

VluchtelingenWerk verleent diensten en stelt, in sommige door VluchtelingenWerk Nederland te bepalen gevallen, financiële middelen ter beschikking van cliënten, bijvoorbeeld bij gezinshereniging. Asielzoekers of vluchtelingen kunnen niet een absoluut recht claimen op dienstverlening of financiering door VluchtelingenWerk Nederland. Schade door beoordelingsfouten is dus geen schade als gevolg van een onterecht ontzegd (wettelijk) recht. Een schadeclaim zal daarom geen kans van slagen hebben.

Bij immateriële schade gaat het bijvoorbeeld om het beschadigen van iemands goede naam of faam. VluchtelingenWerk treedt echter niet met de door haar verzamelde gegevens naar buiten. Het onderzoek wordt slechts gedaan met de bedoeling om te bepalen of iemand wel of niet door VluchtelingenWerk kan worden begeleid.

Uit het bovenstaande blijkt echter nogmaals dat in alle stadia van het onderzoek naar vermoedelijk gepleegde mensenrechtenschendingen uiterste zorgvuldigheid betracht moet worden.

Bijlage IV Enquêtevragen SNV Brabant Centraal

Enquêtevragen dienstverlening aan mensenrechtenschenders	
* Gelieve je antwoord omcirkelen of markeren en motiveren.	
1. Als ik vermoed dat cliënt mensenrechten heeft geschonden in zijn land van herkomst sluit ik hem uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
2. Als cliënt aangeeft ontoerekeningsvatbaar te zijn geweest gedurende de mensenrechtenschendingen zal ik hem <u>NIET</u> uitsluiten van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
3. Als cliënt aangeeft iemand onder dwang te hebben vermoord/gemarteld sluit ik hem <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
4. Als cliënt mensenrechtenschendingen heeft gepleegd op een leeftijd tot 16 jaar sluit ik hem <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
5. Als cliënt mensenrechtenschendingen heeft gepleegd op een leeftijd tussen de 16-18 jaar sluit ik hem <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
6. Als cliënt niet op de hoogte was dat hij meedeelde aan mensenrechtenschendingen sluit ik hem <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens

Waarom?.....	
7. Als cliënt aangeeft dat hij mensenrechtenschendingen heeft gepleegd uit zelfverdediging dan sluit ik hem <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
8. Ik sluit de gezinsleden van mensenrechtenschenders <u>NIET</u> uit van dienstverlening.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
9. Een vermoeden van mensenrechtenschendingen ontstaat bij mij al wanneer de IND cliënt geen vergunning verleent op grond van de mensenrechtenschendingen.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
10. De negatieve beslissing van de IND is voor mij voldoende om cliënt uit te sluiten van dienstverlening. (zie vorige vraag)	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
11. Bij een gerede twijfel sluit ik cliënt <u>NIET</u> uit van dienstverlening	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
12. Wanneer ik een vermoeden van mensenrechtenschendingen heb doe ik eerst een dossieronderzoek vóór ik beslis iemand uit te sluiten van dienstverlening?	
Eens	Oneens
Waarom?.....	
13. Bij een vermoeden van mensenrechtenschendingen geef ik cliënt de gelegenheid om zich hierover uit te spreken en eventueel tegenbewijs te leveren.	
Eens	Oneens
Waarom?.....	

**Stappenplan
Omgaan met 1F'ers**

Inleiding

In dit stappenplan worden een aantal stappen genoemd die de (vrijwillige) medewerkers van SNV Brabant Centraal kunnen hanteren indien zij te maken krijgen met een cliënt met een 1F-indicatie. De stappen zijn bepaald aan de hand van het onderzoek "Dienstverlening aan ongewenste 1F'ers" opgesteld door stagiaire Sarah Saidi- Hakkou gericht aan SNV Brabant Centraal. Het onderzoek gaat over de voorwaarden en mogelijkheden van dienstverlening aan ongewenste 1F'ers en is terug te lezen op VluchtWeb. Stappen 1 tot en met 3 hebben betrekking op de voorwaarden van dienstverlening. Stap 4 heeft betrekking op de mogelijkheden van dienstverlening.

Stap 1) Wekt cliënt bij u een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven op?*

Weeg het volgende mee:

- ✓ wat blijkt uit het dossier van de cliënt?;
- ✓ wat blijkt uit de VVA van de cliënt?;
- ✓ wat blijkt uit de motivering van de IND?;
- ✓ wat blijkt uit informatie uit ambtsberichten/media/landeninformatie?;
- ✓ wat blijkt uit de verklaringen van de cliënt?

Weeg ook de principes van de UNHCR mee:

- ✓ ga uit van een terughoudende interpretatie;
- ✓ verricht een zorgvuldig dossieronderzoek;
- ✓ luister goed naar de verklaringen van de cliënt;
- ✓ geef cliënt de mogelijkheid om zich te verwerpen tegen het vermoeden;
- ✓ geef cliënt de mogelijkheid om de klachtenprocedure te doorlopen bij het beperken van het dienstenaanbod.

*Toelichting

Wanneer er sprake is van een gerechtvaardigd vermoeden is afhankelijk van het zelfstandig en nauwkeurig dossieronderzoek. Een gerechtvaardigd vermoeden heeft betrekking op de vraag of u het aannemelijk vindt dat de cliënt de 1F-misdrijven, gelet op de resultaten van het onderzoek, heeft gepleegd. Indien u na het onderzoek tot de conclusie komt dat het aannemelijk is dat de cliënt 1F-misdaden heeft gepleegd kunt u spreken van een gerechtvaardigd vermoeden van 1F-misdrijven. Wanneer de IND artikel 1F Vlv tegenwerpt, kunt u een gesprek aangaan met de cliënt om zijn verklaring aan te horen.

Zo ja, ga door naar stap 2.

Zo nee, ga door naar stap 4.

Stap 2) Leidt het gerechtvaardigd vermoeden volgens u tot uitsluiting van de 1F'er?*

Weeg het volgende mee:

- ✓ is het aannemelijk dat cliënt actief betrokken was bij de 1F-misdrijven?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt passief betrokken was bij de 1F-misdrijven?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt de 1F-misdrijven heeft gefaciliteerd?

*Toelichting

Van actieve betrokkenheid is sprake wanneer de cliënt de 1F-misdrijven zelf uitgevoerd heeft of leiding gegeven heeft aan de uitvoering. Van passieve betrokkenheid is sprake wanneer de cliënt een hoge functie had bij een bewind of organisatie die 1F-misdrijven pleegde. Van faciliteren is sprake wanneer de cliënt heeft bijgedragen aan de 1F-misdrijven. Het faciliteren van een 1F-misdrijf hoeft niet altijd tot uitsluiting van dienstverlening te leiden. Stel hierbij de vraag of betrokkene wist of behoorde te weten dat hij 1F-misdrijven faciliteerde.

Zo ja, ga door naar stap 3.

Zo nee, ga door naar stap 4.

Stap 3) Is er volgens u sprake van een rechtvaardigings- of schulduitsluitingsgrond?

Weeg het volgende mee:

- ✓ is het aannemelijk dat cliënt ontoerekeningsvatbaar was ten tijde van het 1F-misdrijf?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt minderjarig was ten tijde van het 1F-misdrijf?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt handelde uit overmacht?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt handelde uit dwaling?;
- ✓ is het aannemelijk dat cliënt handelde uit noodweer?;
- ✓ Is het aannemelijk dat er sprake was van een noodzaak?

***Toelichting**

Bij een leeftijd tot 16 jaar wordt cliënt niet uitgesloten. Bij een leeftijd tussen de 16 en 18 jaar dienen de omstandigheden waarin cliënt zich bevond meegewogen te worden, het feit dat het gaat om nog jonge mensen dient zwaar meegewogen te worden. Dit stoelt op de gedachte van artikel C2/7.10.2.4 Vc. Hieruit blijkt dat artikel 1F Vlv niet wordt toegepast op vreemdelingen onder de 15 jaar. Bij de vreemdeling tussen de 15 en 18 jaar toetst de IND of de vreemdeling wist van de 1F-misdrijven of het behoorde te weten.

Zo ja, ga door naar stap 4

Zo nee, overleg met de teamleiders en de helpdesk over beëindiging van de dienstverlening.

Stap 4) Welke mogelijkheden heeft u om de cliënt bij te staan?

De juridische mogelijkheden:

- ✓ Een beroep op artikel 3 EVRM bij ernstige ziekte.*

***Toelichting**

Het moet gaan om extreme situaties in combinatie met het feit dat in het land van herkomst niet de noodzakelijke medische voorzieningen beschikbaar zijn. De cliënt moet aantonen dat het gaat om een terminale ziekte en dat in het land van herkomst geen vooruitzicht is op medische zorg of steun van familie.

- ✓ Een verzoek tot uitstel van vertrek ex artikel 64 Vw.*

***Toelichting**

Cliënt moet kunnen aantonen dat het niet verantwoord is om te reizen gelet op de gezondheidstoestand van hem of zijn gezinslid. Ook kan hij hier een beroep op doen indien er bij terugkeer een medische noodsituatie kan ontstaan.

- ✓ Een beroep op de duurzaamheids- en proportionaliteitstoets ex artikel C2/7.10.2.6 Vc.*

*Toelichting

Een cliënt op wie artikel 3 EVRM van toepassing is verklaard kan na verloop van tien jaar vanaf zijn eerste asielaanvraag, recht hebben op een reguliere verblijfsvergunning. Daarvoor dient hij te voldoen aan de volgende vereisten:

1. hij dient aannemelijk te maken dat artikel 3 EVRM zich duurzaam verzet tegen zijn uitzetting naar het land van herkomst;
2. er mag geen vooruitzicht zijn op verandering van deze situatie binnen niet al te lange termijn;
3. hij moet aannemelijk maken dat vertrek naar een ander land dan het land van herkomst ondanks voldoende inspanningen om te voldoen aan zijn vertrekplicht niet mogelijk is; en
4. hij moet zich in Nederland in een uitzonderlijke situatie bevinden.

De praktische mogelijkheden:

- ✓ Cliënt wijzen op de bed-, bad- en broodvoorzieningen.*

*Toelichting

1. De cliënt zou verwezen kunnen worden naar een VBL. Dit is wel een sobere opvang. Voor een cliënt die niet gedoogd wordt op grond van artikel 3 EVRM is dit niet praktisch. De cliënt heeft namelijk de plicht om mee te werken aan zijn vertrek!
2. Een uitgeprocedeerde cliënt zou eerder doorverwezen kunnen worden naar stichting LOS, stichting SMO (De Traverse) of De Vuurhaard.

- ✓ Cliënt wijzen op de voorlichtingen over medische zorg van Dokters van de Wereld.
- ✓ Cliënt en de zorgverlener wijzen op de Regeling onverzekerbare vreemdelingen van het CAK.*

*Toelichting

De cliënt moet onverzekerbaar zijn. Ook moet hij de kosten niet kunnen betalen. Het CAK kan de noodzakelijke hulp dan vergoeden voor zover de zorg valt onder het basispakket van de Zorgverzekeringswet of de aanspraken van de Wet langdurige zorg.

Einde stappenplan